

Raciszewo, st. 9

Gmina Miłakowo

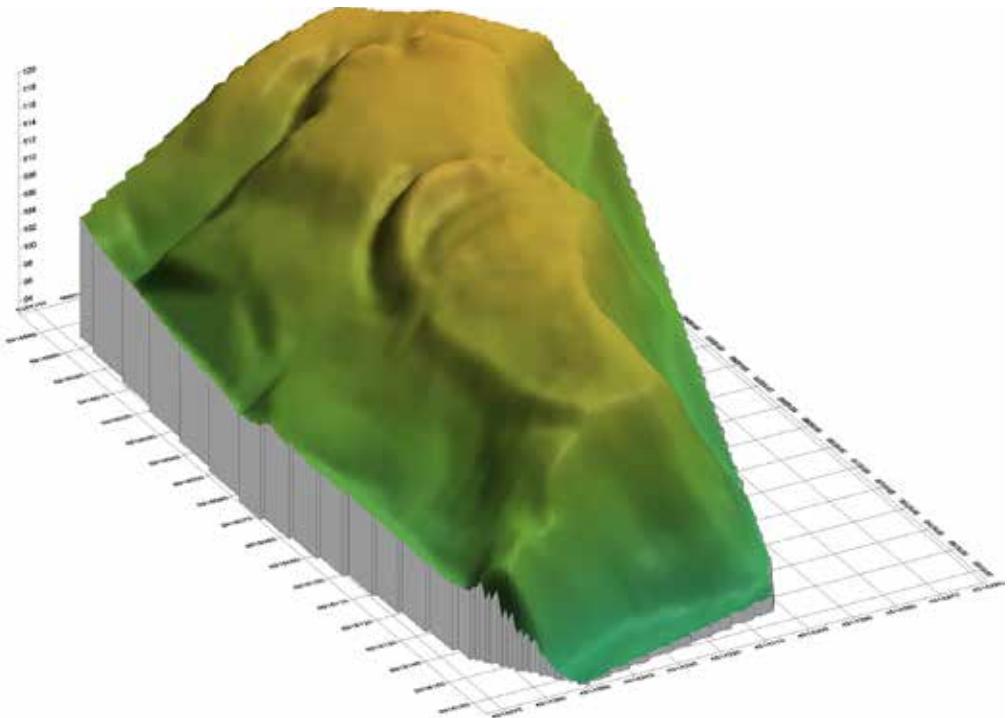
Powiat ostródzki

AZP 19-58/24

Współrzędne geograficzne:

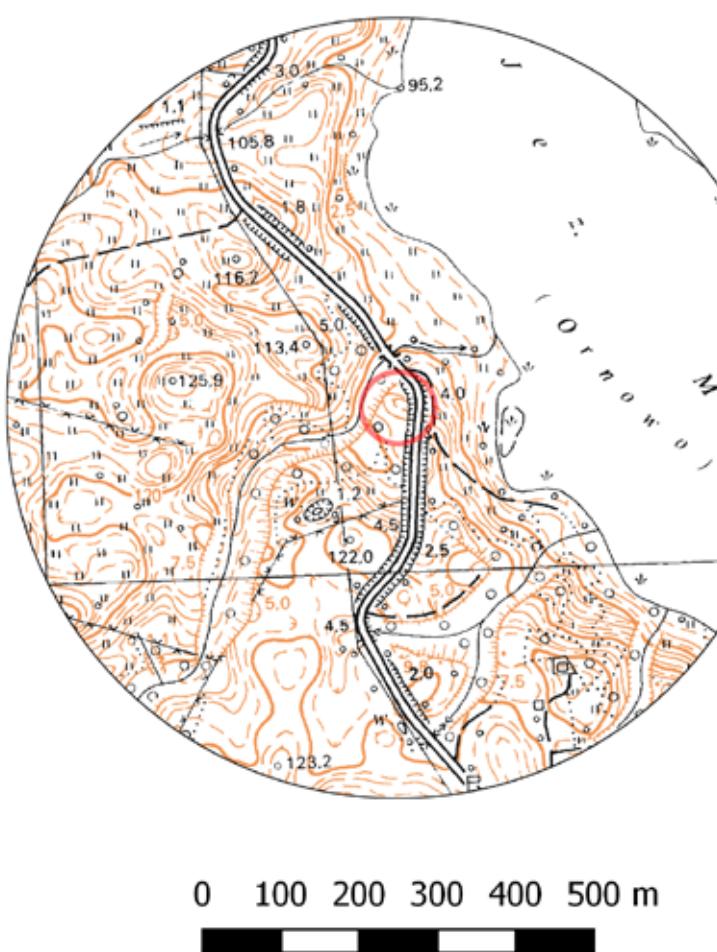
N 53° 58' 59.69''

E 20° 8' 55.81''

Ryc. 1. Grodzisko w Raciszewie na mapie w skali 1:25 000 (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

Ryc. 2. Grodzisko w Raciszewie na mapie w skali 1:10 000 (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

POŁOŻENIE GRODZISKA I JEGO FORMA

KAMIL RABIEGA I JOANNA WAWRZENIUK

Grodzisko znajduje się na wysokim wzniesieniu, położonym około 750 m na wschód od rzeki Pasłęki (ryc. 1-2). Rzeźba terenu, na którym wzniesiono gród, charakteryzuje się naturalnymi walorami obronnymi, które zapewniają głębokie jary otaczające cypel od strony zachodniej, północnej i wschodniej (ryc. 3-4). Na dnie jarów występują dziś wysychające strumienie. Ponadto, południową część stanowiska ogranicza naturalne rozcięcie erozyjne, które wykorzystano jako dodatkowy element obronny i przekształcono w fosę zewnętrzną, zamykającą dostęp do obiektu od strony płaskowyżu (ryc. 5).

Założenie składa się z dwóch części – grodu (o długości 95 m i szerokości 30-50 m) otoczonego wałem oraz fosą w północnej części stanowiska (ryc. 6), a także z podgrodzia o wymiarach 40 x 50 m w części południowej (ryc. 7). Podłużny obszar grodziska od strony wschodniej i południowej zabezpieczony był wałem wewnętrznym, który w części południowej osiągał wysokość do 2,5 m i szerokość około 9 m (ryc. 8). Za wałem znajdowała się fosa o szerokości około 5 m i głębokości 1,5 m (ryc. 9). Majdan, o wymiarach 72 x 20 m, zajmował obszar około 15 arów. Podgrodzie zajmowało obszar około 11 arów (ryc. 10). Od strony południowej ograniczone było wałem zewnętrznym o wysokości 1,5 m i szerokości 6 m (ryc. 11), a także fosą, która została uformowana w miejscu rozcięcia erozyjnego i pogłębiona od strony zachodniej. Jej głębokość wynosiła 1,5 m, a szerokość dochodziła nawet do 6 m. Zarówno w wale zewnętrznym, jak i wale wewnętrznym widoczne są obniżenia, które mogą stanowić ślady przejazdów bramnych po osi N-S (ryc. 12-13).

ŚRODOWISKO FIZYCZNO-GEOGRAFICZNE

JERZY NITYCHORUK I FABIAN WELC

Wysokość pagórka, na którym zajmuje się obiekt osiąga ponad 126 m n. p. m., natomiast położony 400 m na zachód inny pagórek ma 142,6 m n.p.m. Poziom pobliskiej Pasłęki wynosi 70,9 m n.p.m., co daje znaczne deniwelacje terenu ponad 70 m na niewielkiej przestrzeni około 1 km.

Sytuacja morfologiczna przy lokalizacji obiektu odgrywała zasadniczą rolę, ponieważ położony jest on między rozcięciami terenu 40 m głębokości, odwadnianymi na NE, w stronę doliny Pasłęki. Ukształtowany wskutek erozji wydłużony pagórek ma przebieg N-S, ale tylko zachodnia część pagórka, nieco wyniesiona, została wykorzystana do lokaliza-

Ryc. 3. Północno-zachodnia skarpa wzniesienia otoczonego głębokimi jarami. Widok od strony zachodniej (fot. J. Wysocki)

Ryc. 4. Jar na północ od grodziska. Widok od strony zachodniej (fot. J. Wysocki)

Ryc. 5. Rozcięcie erozyjne przekształcone w fosę zewnętrzną zabezpieczającą dostęp do grodziska. Widok od strony wschodniej (fot. J. Wysocki)

Ryc. 6. Północna część grodziska (gród). Widok od strony północno-zachodniej (fot. J. Wysocki)

Ryc. 7. Południowa część grodziska (podgrodzie). Widok od strony zachodniej (fot. J. Wysocki)

Ryc. 8. Wał wewnętrzny i majdan grodziska. Widok od strony północnej (fot. J. Wysocki)

Ryc. 9. Wał wewnętrzny oraz fosa na granicy grodu i podgrodzia. Widok od strony południowo-zachodniej (fot. J. Wysocki)

cji obiektu. Dla celów obronnych zostały wykonane potrójne obwałowanie oraz fosa, położone na S od obiektu, wykorzystano również naturalne rozcięcie erozyjne, które prawdopodobnie zostało przegłębione na zachód.

Obiekt w Raciszewie należy do grupy obiektów, gdzie właściwości obronne zapewniało w zasadniczy sposób wykorzystanie naturalnej rzeźby terenu. Głębokie rozcięcia erozyjne perfekcyjnie spełniały własności obronne, a nakład pracy do zabezpieczenia południowej części, połączonej z wysoczyzną, był znakomity.

Według Szczegółowej mapy geologicznej Polski w skali 1:50 000 ark. Boguchwały¹ obiekt w Raciszewie zajmuje

¹ Trzmiel 2007.

pagórek zbudowany z piasków i żwirów wodnolodowcowych leżących na mułkach i ilach zastoiskowych ze stadiału górnego zlodowacenia Wisły (ryc. 14). Szczegółowe badania geologiczne te ustalenia korygują. Generalnie okolice obiektu zajmują gliny zwałowe budujące wysoczyznę lodowcową, która urozmaicona jest pagórkami morenowymi z wymienionego stadiału.

W grodzisku wykonano 9 wierceń do głębokości 3,0 m, które posłużyły do wykonania przekroju geologicznego A-B zorientowanego N – S (ryc. 15-16). Na podstawie analizy morfologicznej i rozpoznania geologicznego udało się rozpoznać system obronny obiektu, który występuje w jego południowej części i składa się z dwóch wałów i dwóch fos.

Pierwszy wał, wewnętrzny, jest w części nadbudowanej złożony z gliny piaszczystej barwy brązowo-szarej ze zwęglonymi korzeniami roślin oraz strukturami po korzeniowymi, o wielkości

Ryc. 10. Obszar podgrodzia i widoczny w oddali wał wewnętrzny. Widok od strony południowej (fot. J. Wysocki)

Ryc. 11. Wał zewnętrzny grodziska. Widok z zewnątrz stanowiska od strony południowej (fot. J. Wysocki)

nasypu około 1,3 m (wiercenie RAC – 4). Drugi wał, zewnętrzny jest nadbudowany do wysokości 1,8 m i składa się z piasku gliniastego barwy brązowej (wiercenie RAC – 6). Rozdzielające oba wały obniżenie (wiercenie RAC – 5) jest zbudowane z gliny ilastej, barwy ciemno – ceglastej z licznymi wytraceniami Fe i drobnym żwirem i nie jest przekształcone antropogeniczne. Kolejne obniżenie, na zewnątrz od drugiego wału posiada wypełnienie w postaci piasku drobnoziarnistego, gliniastego, barwy szarej (wiercenie RAC – 7). Piasek ów stanowi wypełnienie fosy do 0,8 m, a poniżej występujący piasek drobnoziarnisty z mułkiem jest calcem i wraz z innymi profilami wierceń o podobnym wykształceniu dostarcza dowodów na to, że opisywana forma jest kemem, z przykryciem osadami glacjalnymi.

W obrębie majdanu, jedynie płytka 0,3 m warstwa nosi ślady obecności człowieka.

BADANIA ARCHEOLOGICZNE

KAMIL RABIEGA I JOANNA WAWRZENIUK

Przebieg badań terenowych

Grodzisko w Raciszewie było znane już w XIX w., jednak lokalizowano je wówczas w miejscowości Banners (Bieniasze). Opisywane było jako góra zamkowa lub założenie obronne położone na północny wschód od majątku Bieniasze. W latach 1826-1828 stanowisko było wizytowane przez Johanna Michaela Guise i opisane jako szaniec na wschód od drogi Menzel-Wuksniki, czy też jako obwałowanie w odległości 1 mili na południowy wschód od Miłakowa². W 1908 grodzisko pojawia się katalogu Emila Hollacka³. W 1937 i 1938 zostaje odnotowane w publikacjach Hansa Crome⁴. Po

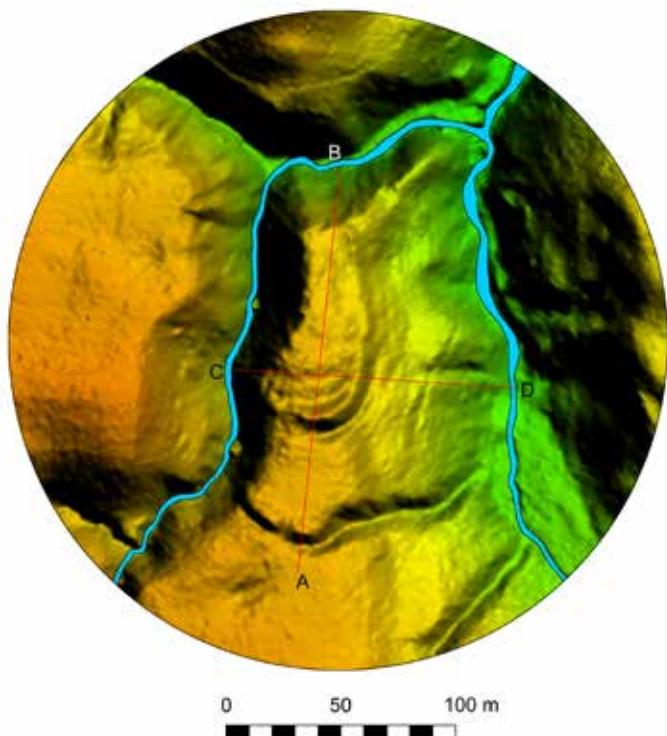
² AWUOZ w Elblągu: teczka Raciszewo.

³ Hollack 1908: 11.

⁴ Crome 1937: 109, 1938: 202.

wojnie grodzisko nie zostało zlokalizowane. Dopiero w 2014 r. Zbigniew Kobyliński i Jacek Wysocki dokonali jego identyfikacji w czasie analizy zobrazowań ALS.

Badania wykopaliskowe grodziska w ramach projektu badawczego *Katalog grodzisk Warmii i Mazur* przeprowadzono w 2014 r. Na terenie grodziska założono pięć wykopów, zarówno na majdanie i wale grodu, jak i w obszarze umocnień podgrodzia (ryc. 17).

Ryc. 12. Grodzisko w Raciszewie, st. 9 na zobrazowaniu ALS (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

Wykop 1 o wymiarach 2 x 4 m wytyczono w południowej części stanowiska, w obniżeniu przy południowym stoku zewnętrznego wału grodziska. Wykop zlokalizowano po osi w przybliżeniu N-S, prostopadle do osi wału. Zadokumentowane nawarstwienia kulturowe na wykopie sięgały blisko 1 m.

Wykop 2 o wymiarach 2 x 5 m założono na zewnętrznym wale grodziska, po osi w przybliżeniu N-S, przecinając stok i szczyt wału prostopadle do jego osi. Południowo-wschodni narożnik wykopu stykał się z północno-zachodnim narożnikiem wykopu 1. Głębokość nawarstwień kulturowych sięgała 2 m.

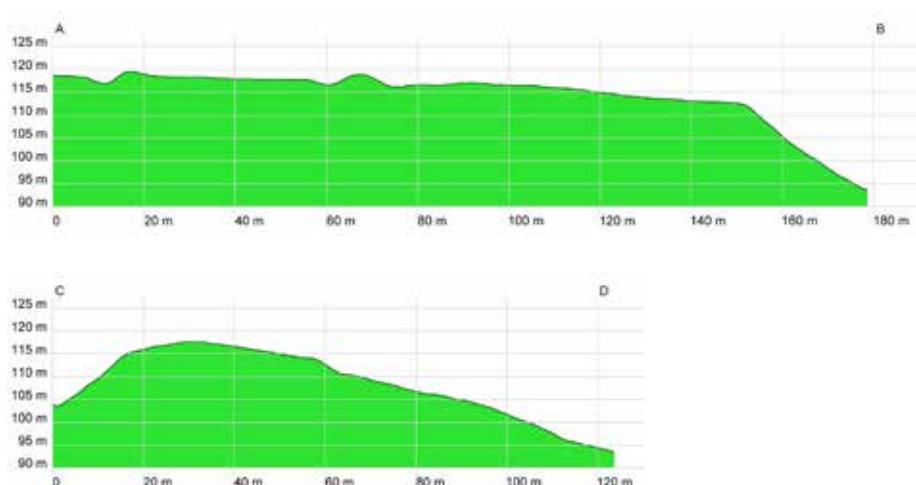
Wykop 3 o wymiarach 1,5 x 8 m założono na wewnętrznym wale grodziska, oddzielającym gród od części podgrodzia. Usytuowany został prostopadle do osi wału, w przybliżeniu N-S. Głębokość nawarstwień wynosiła 0,5-1,6 m.

Wykop 4 został założony w centralnej części majdanu grodziska, na obszarze lekko podniesionego terenu. Początkowo miał wymiary 1 x 7 m, jednak ze względu na odsłonięte struktury został poszerzony w części północnej o 1 m w kierunku wschodnim i zachodnim na odcinku 3 m. Nawarstwienia kulturowe zostały zarejestrowane do głębokości 0,75 m.

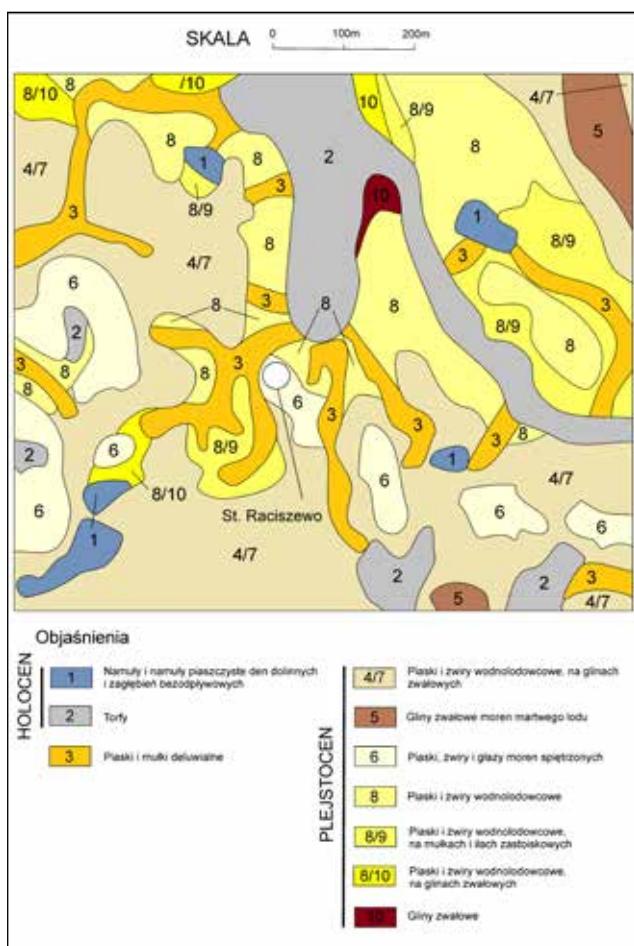
Wykop 5 o wymiarach 1 x 6 m założono na majdanie przy północnej krawędzi grodziska. Zlokalizowany został po osi NE-SW. Głębokość wykopu wyniosła 0,2-0,4 m.

Stratygrafia stanowiska

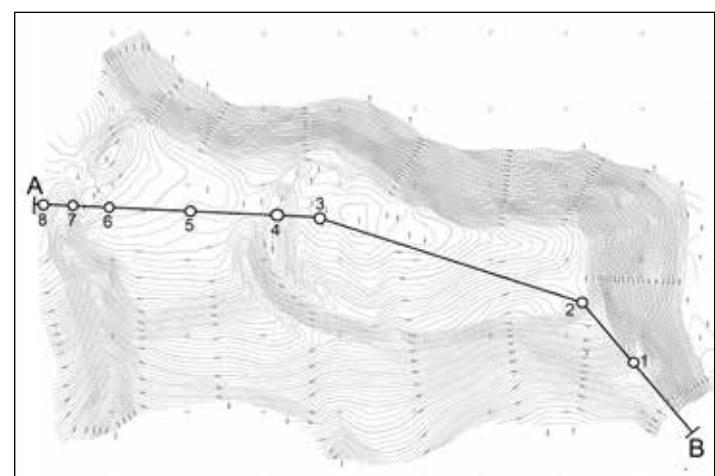
W trakcie badań archeologicznych przeprowadzonych w 2014 roku wydzielono łącznie 66 jednostek stratygraficznych, które podzielono na cztery fazy związane z użytkowaniem i opuszczeniem grodu (tab. 1 i ryc. 18-31).

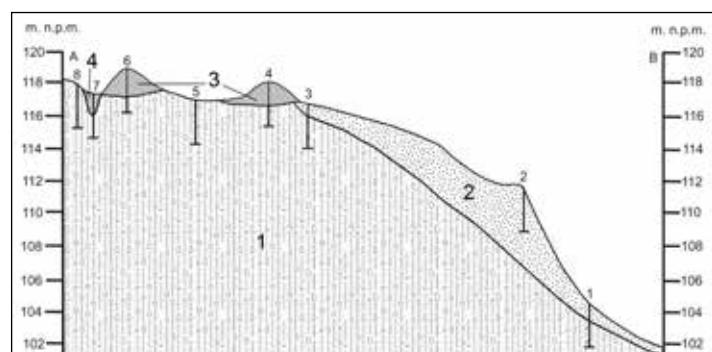
Ryc. 13. Przekroje grodziska w Raciszewie, st. 9 uzyskany z danych ALS (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

Ryc. 14. Mapa geologiczna okolic grodziska w Raciszewie, st. 9 (oprac. J. Nitychoruk i F. Welc)

Ryc. 15. Plan warstwicowy grodziska w Raciszewie, st. 9 (wyk. J. Błaszczyk) z zaznaczonymi miejscami wierceń geologicznych (oprac. J. Nitchoruk i F. Welc)

Ryc. 16. Raciszewo, st. 9. Przekrój geologiczny: 1 - glina zwałowa, 2 - piaski i mułki, 3 - nasypy piaszczysto gliniaste wałów, 4 - mułki i piaski z organiką, wypełnisko fosy (oprac. I. Nitychoruk i F. Welc)

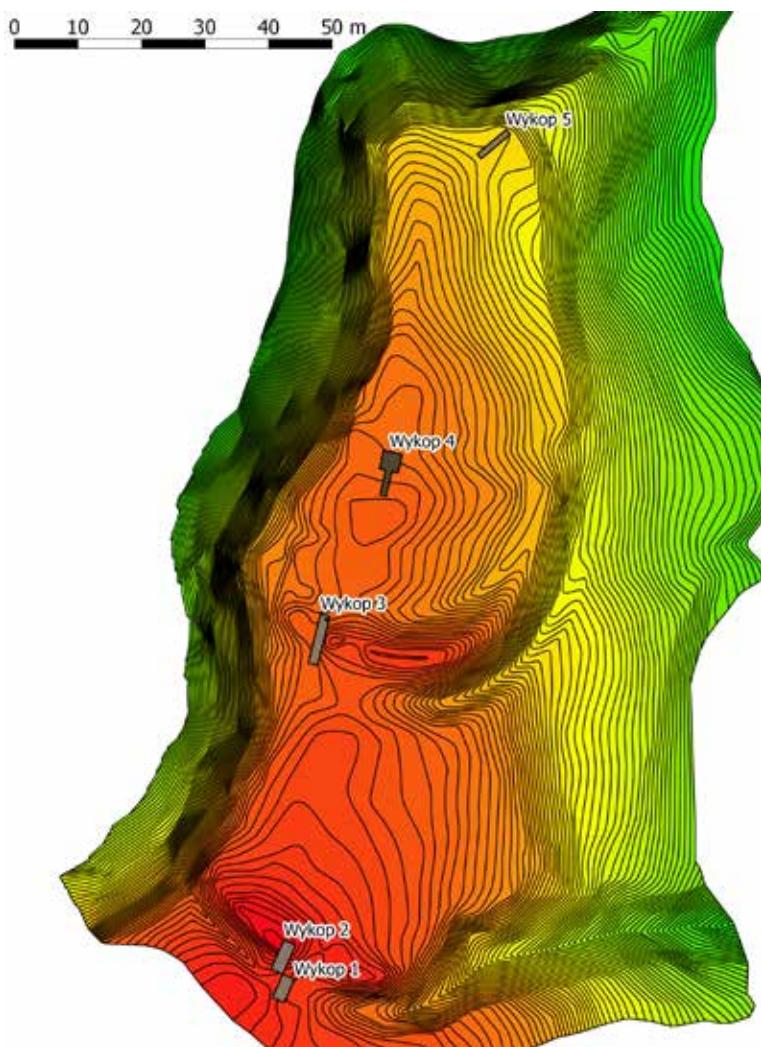
Warstwy naturalne

Podczas prac zadokumentowano następujące warstwy naturalne: 8=10=20=29 (W1, W2), 24=30 i 36 (W3), 56=57=60=62=63 (W4) oraz 54 i 55 (W5). W wykopie 1 (w obniżeniu przy wale zewnętrznym) oraz w wykopie 2 (na zewnętrznym wale grodziska) warstwy kulturowe zalegały na jasnożółto-białym zbitym piasku z wytrąceniami i soczewkami pomarańczowej gliny. Wewnętrzny wał grodziska (wykop 3) usypany został na ciemnobrunatno-rdzawej zbitej glinie z szarymi wtrętami wapiennymi w postaci małych i średnich kamyczków oraz zglinionym zbitym jasnożółtym piasku, a w części S wykopu zadokumentowano jako calec także zbitą jasnopomarańczowy piasek. W wykopie 4 (na majdanie grodziska) warstwy kulturowe spoczywały na białym lub jasnożółtym ile, beżowo-rdzawej glinie układającej się pasmami wraz z żółtym piaskiem, a także soczewkach pomarańczowej i rdzawobrunatnej gliny. Natomiast w wykopie 5 (na północnej krawędzi grodziska) występował beżowo-żółty piasek o dość zbitej strukturze z wtrętami rdzawej gliny oraz sypki jasnożółty piasek.

Faza I - wczesna epoka żelaza

Faza I wiąże się z budową i użytkowaniem grodu we wczesnej epoce żelaza. Fazę tę zaobserwowano we wszystkich odsłoniętych wykopach. Należą do niej jednostki zadokumentowane w obniżeniu przy wale zewnętrznym (W1): zalegająca na powierzchni całego wykopu warstwa niejednorodnej, piaszczysto-glinistej ziemi 2, w której odkryto sześć fragmentów ceramiki; a także warstwa gliny z wtrętami zglinionego piasku 5 (widoczna także w południowo-wschodniej części wykopu 2), w której zadokumentowano dwa fragmenty ceramiki.

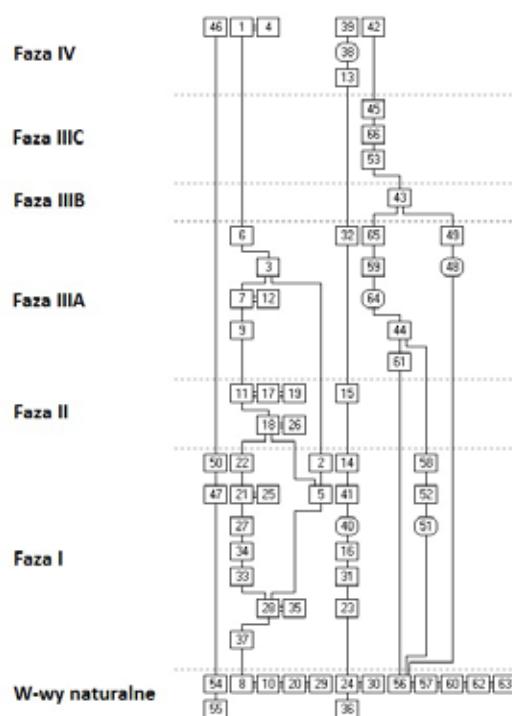
Zewnętrznywałgrodziskawarstwa(W2)zostałusypanyznastępującychwarstw:rdzawo-brunatnego piasku 37 z wtrętami jasnego żółtawego piasku przy spagu; gliniastej warstwy z wtrętami żółtego piasku z drobinami węgli drzewnych 28=35, w której natrafionono nadwadzieśiątfragmentówceramiki; soczewki jasnożółtegozglinionegepiasku33; rdzawobrunatnegozglinionegepiasku34; jasnobeżowozółtej gliniastopiaszczystej warstwy 27; pomarańczowej

Ryc. 17. Plan sytuacyjno-wysokościowy grodziska w Raciszewie, st. 9 z rozmieszczeniem wykopów i wierceń z sezonu 2014 (na podstawie pomiarów J. Błaszczyka, oprac. R. Solecki)

gliny z plamistym jasnożółto-szarym piaskiem 21=25; a także z układającej się pasmami szaro-czarnej piaszczystej warstwy 22 (ryc. 28).

W zagłębiu przy wewnętrznym wale grodziska (W3) na warstwach naturalnych spoczywała popielato-szara piaszczysta warstwa z węglami drzewnymi i wtrętami rdzawej glinki 23, z której zebrano pięć fragmentów ceramiki; a także ciemnobrunatno-szary zgliniony piasek z czarnymi i rdzawymi wtrętami 31, gdzie znajdowały się węgle drzewne. Wewnętrzny wał grodziska został usypany także na jasnobeżowym zbitym, zglinionym piasku z rdzawymi wtrętami, drobnymi węglami drzewnymi 16 (warstwa przygotowań pod budowę grodu), w którym znaleziono sześć fragmentów ceramiki. W warstwę tę wkopany został obiekt o nieregularnym kształcie 40 z wypełniskiem brunatno-pomarańczowej zbitiej gliny 41, w którym nie znaleziono materiału zabytkowego (ryc. 29). Na-

Ryc. 18. Raciszewo, st. 9. Diagram relacji stratygraficznych (oprac. K. Rabiega)

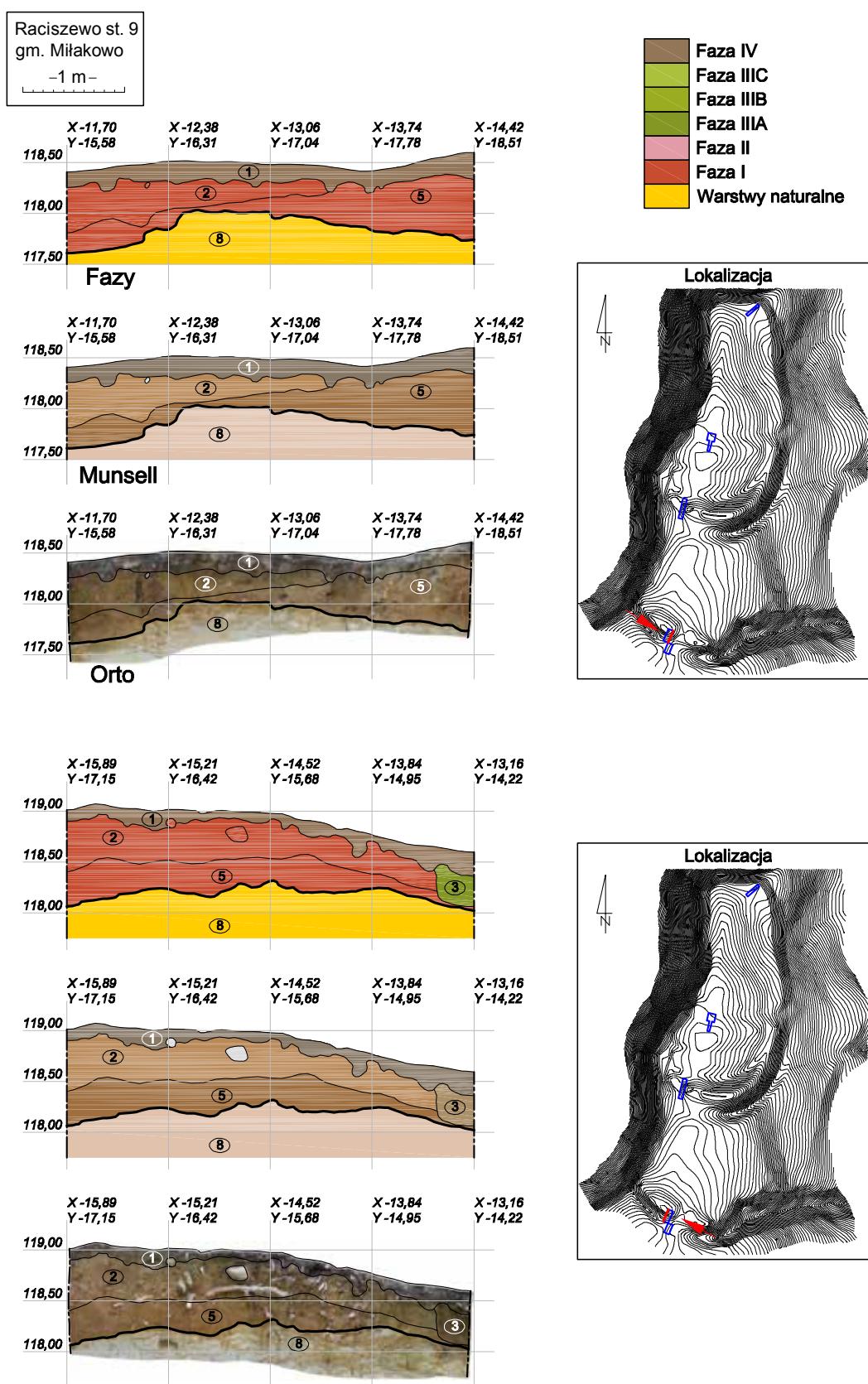
syp wału składał się z rdzawo-brunatnej zbitej gliny z biało-szarymi wtrętami 14, w której występowały drobne kamienie (ryc. 30-31).

Fazę wczesnej epoki żelaza zadokumentowano także na majdanie grodziska (W4). Nad warstwą naturalną odkryto obiekt 51, o wymiarach w przybliżeniu 64 x 80 cm, stanowiący prawdopodobnie pozostałość po jamie gospodarczej (ryc. 32). W jego wypełnisku częściowo zalegała warstwa ciemnoszarego lekko zglinionego piasku z węglami drzewnymi 52 o miąższości 35 cm, w której natrafiono na fragmenty ceramiki z wczesnej epoki żelaza (ryc. 33). Nad wypełniskiem znajdowała się warstwa jasnoszaro-żółtego ilastego piasku z wtrętami węgla drzewnego 58, która stanowiła poziom użytkowy.

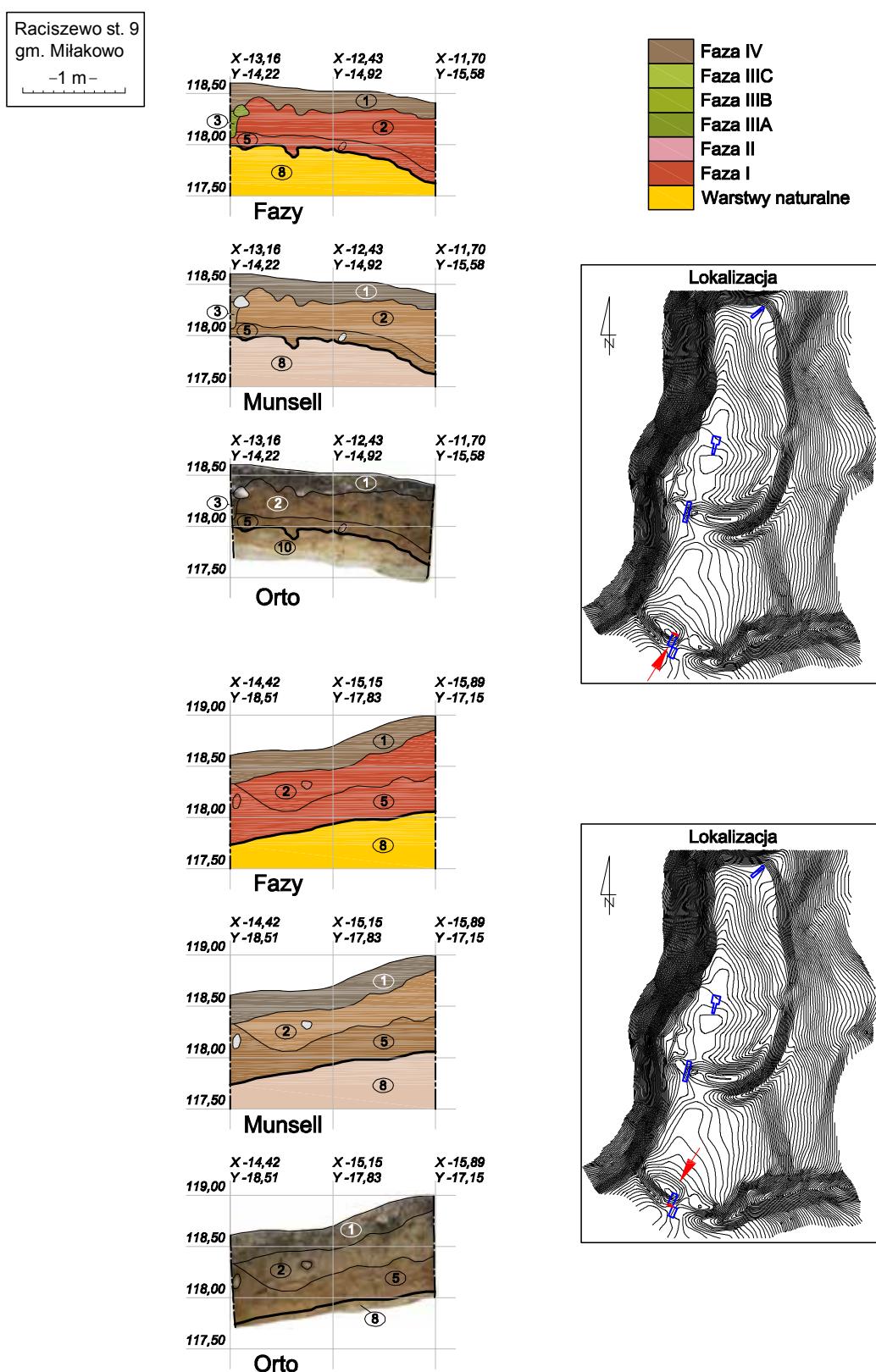
Do tej fazy należą także jednostki odsłonięte na północno-wschodniej krawędzi powierzchni grodziska (W5): jasnożółto-beżowy piasek, z przemyciami humusu 47 oraz widoczna jedynie w planie warstwa siwego piasku z wtrętami węgli drzewnych 50

Faza II - opuszczenie grodziska z wczesnej epoki żelaza

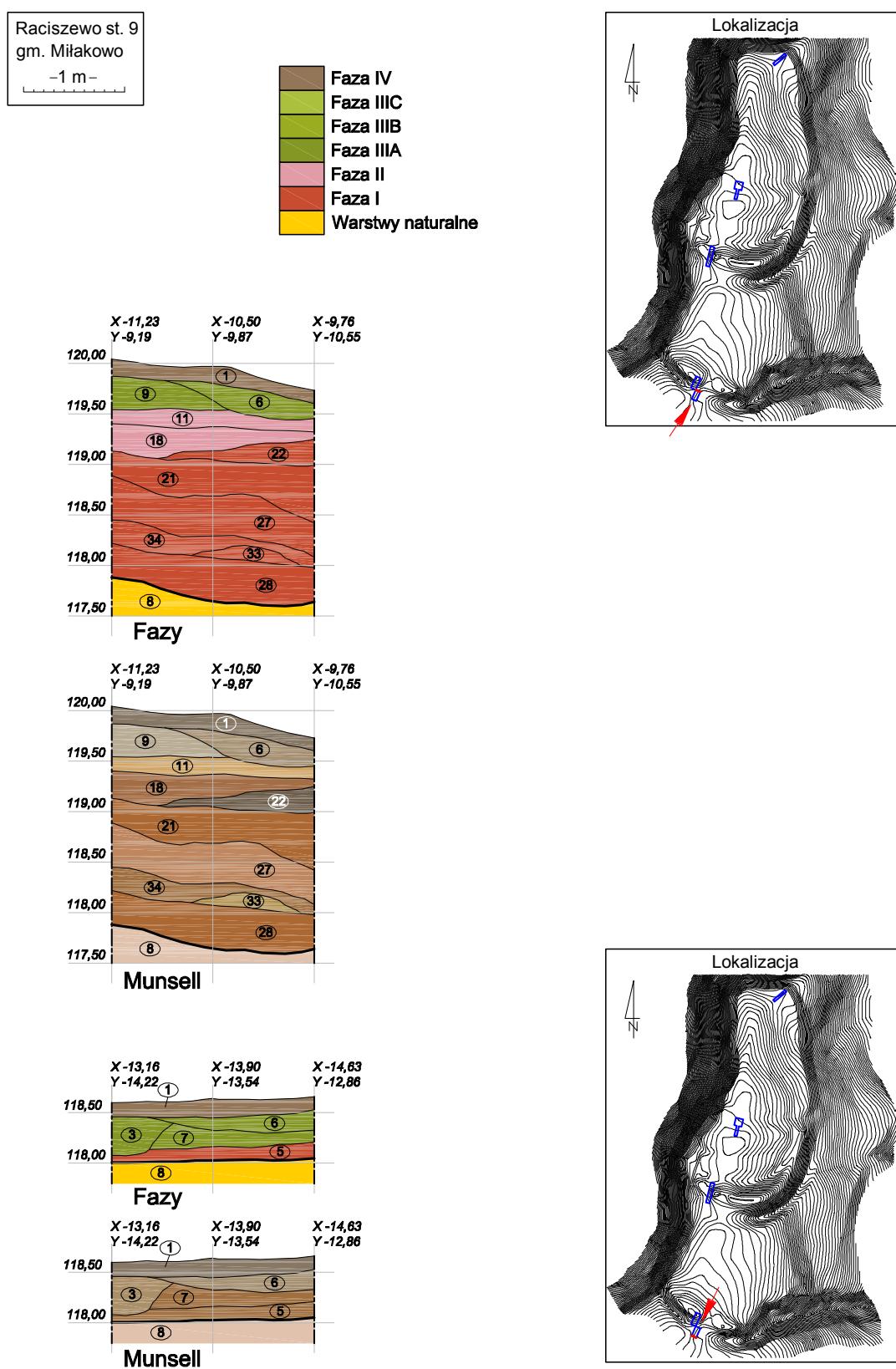
O fazie opuszczenia grodziska świadczą warstwy osuwiskowe zewnętrznego wału (W2): brunatno-ceglasta glina i pasma szaro-żółtego piasku z rdzawymi gliniastymi wtrętami 18=26, w której zalegały dwa fragmenty ceramiki; a także bielicowa szaro-

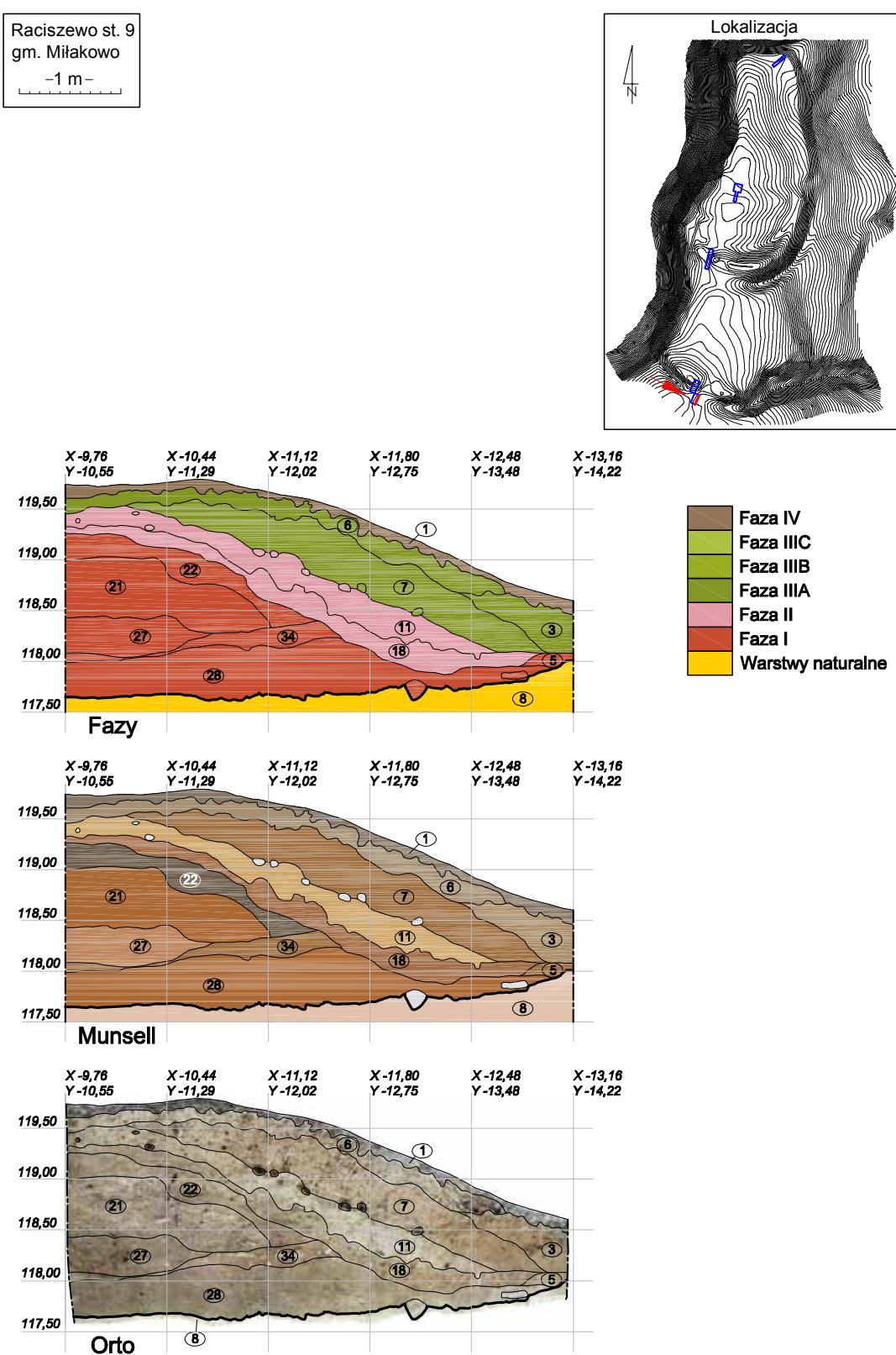
Ryc. 19. Raciszewo, st. 9. Stratygrafia widoczna w ścianie wschodniej i zachodniej Wykopu 1 (oprac. K. Rabiega i R. Solecki)

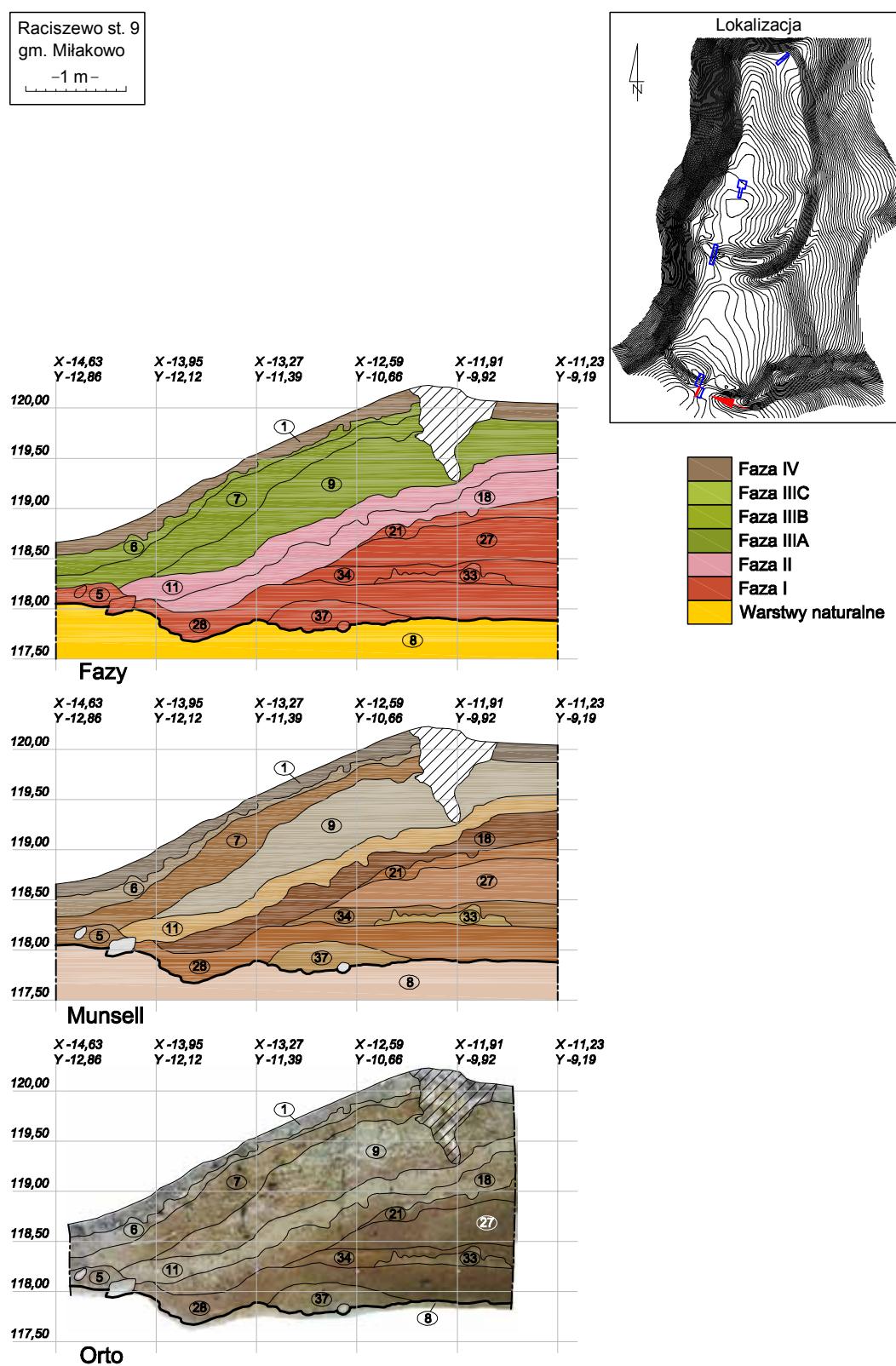
Ryc. 20. Raciszewo, st. 9. Stratygrafia widoczna w ścianie północnej Wykopu 1 (oprac. K. Rabiega i R. Solecki)

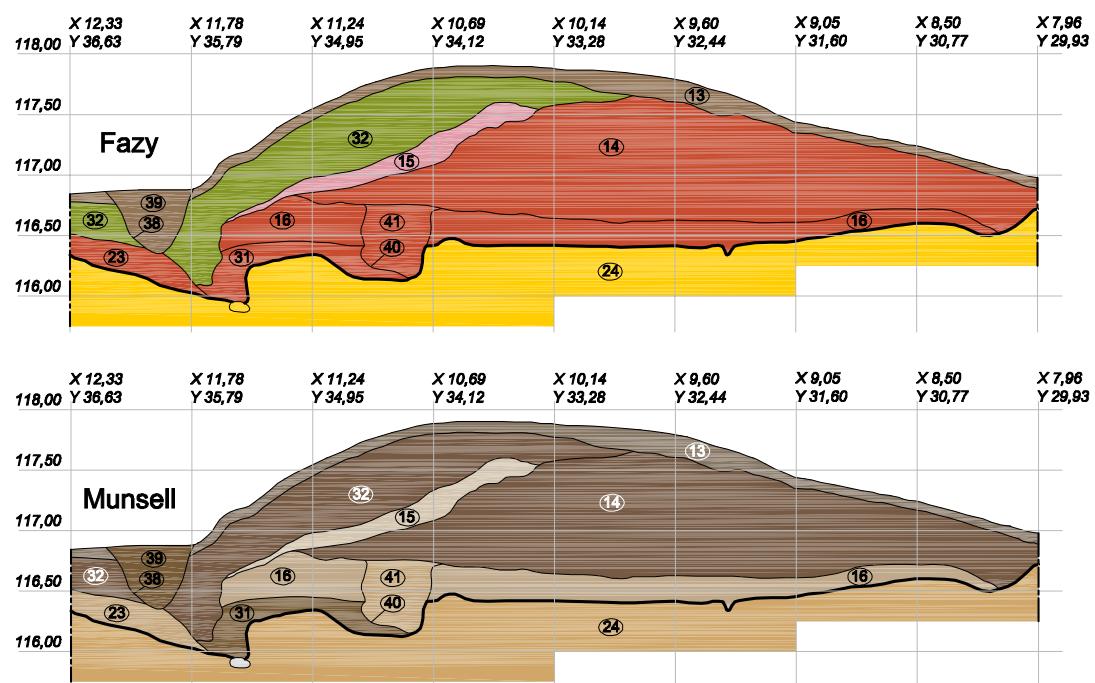
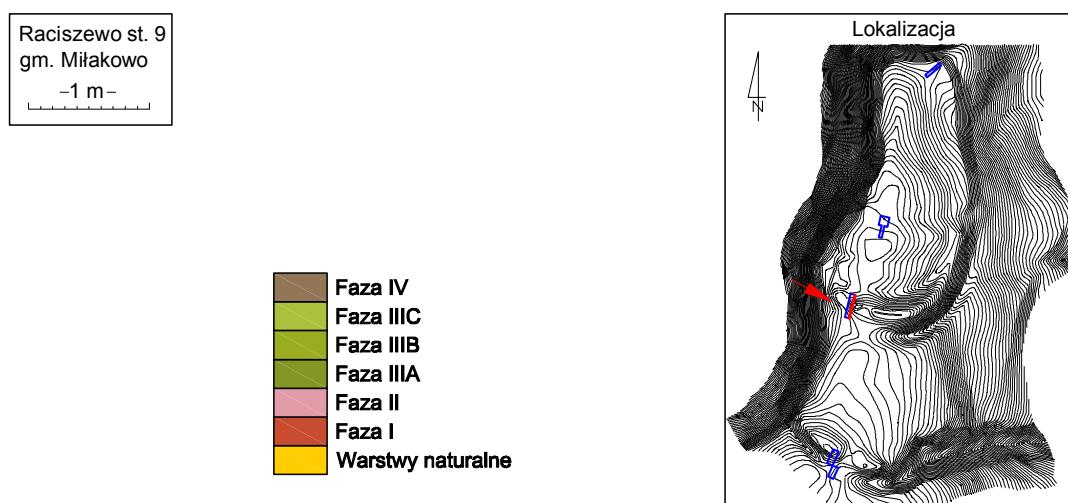
Ryc. 21. Raciszewo, st. 9. Stratygrafia widoczna w ścianie północnej i południowej Wykopu 2 (oprac. K. Rabiega i R. Solecki)

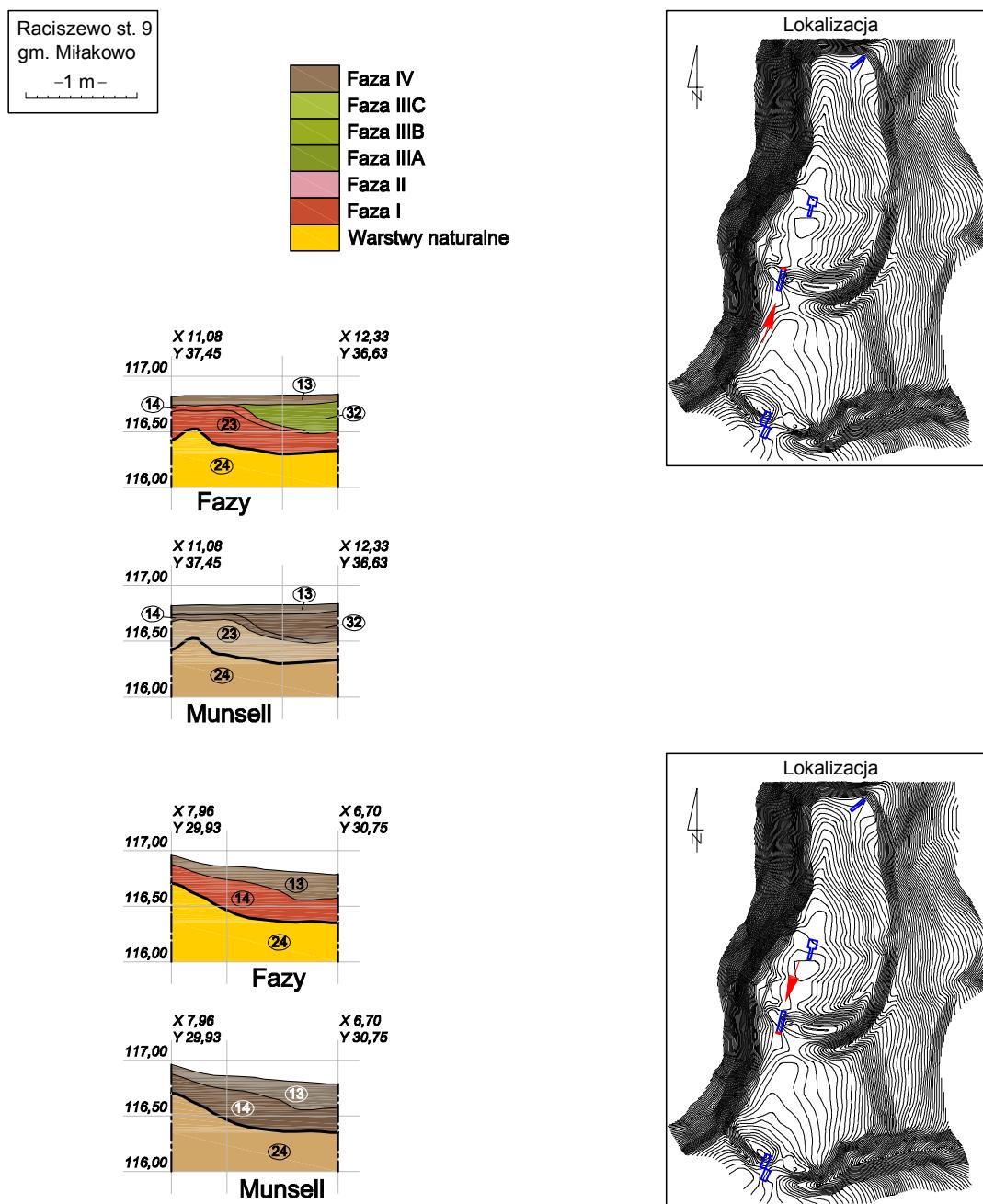
Ryc. 22. Raciszewo, st. 9. Stratygrafia widoczna w ścianie wschodniej Wykopu 2 (oprac. K. Rabiega i R. Solecki)

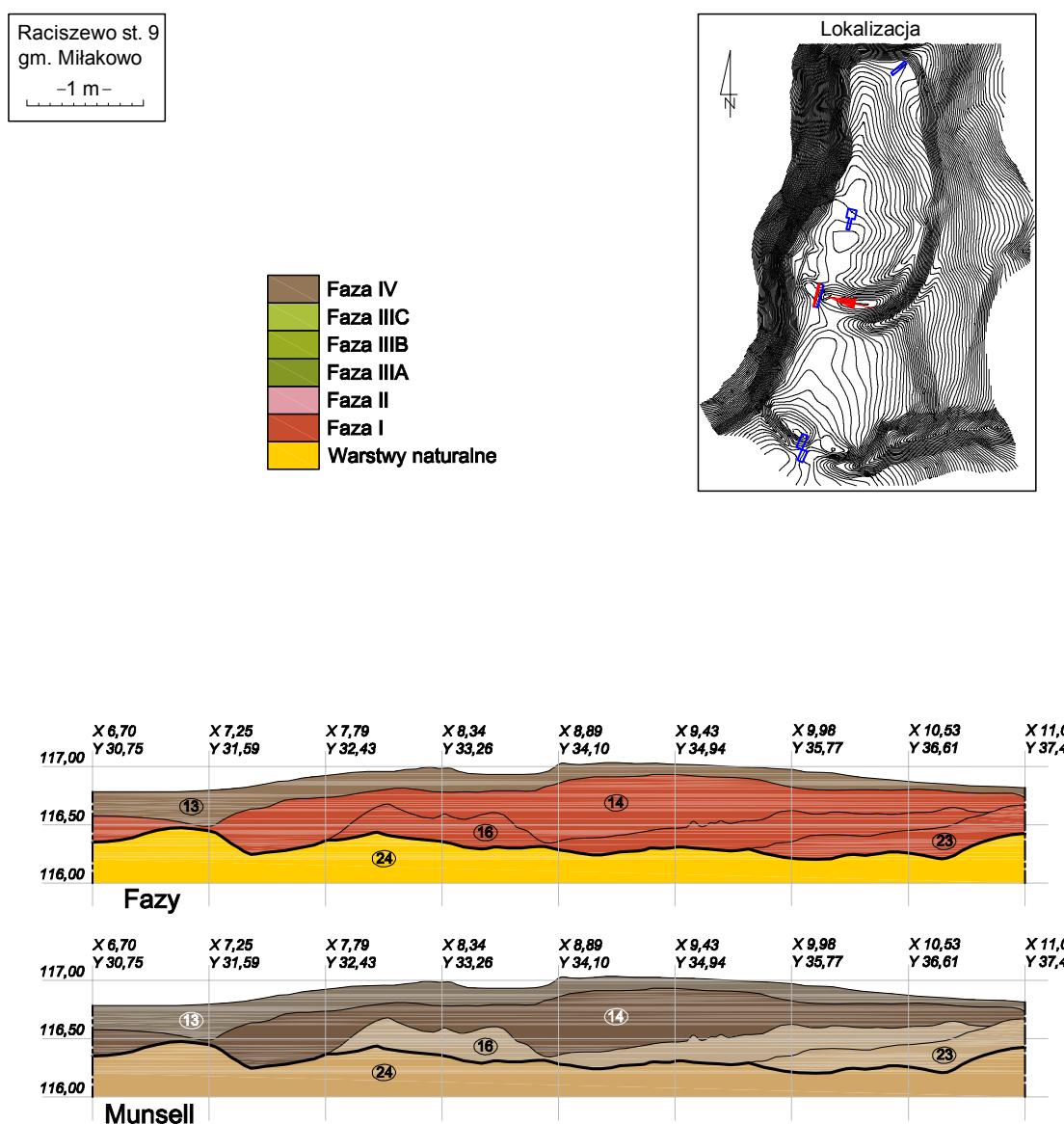
Ryc. 23. Raciszewo, st. 9. Stratygrafia widoczna w ścianie zachodniej Wykopu 2 (oprac. K. Rabiega i R. Solecki)

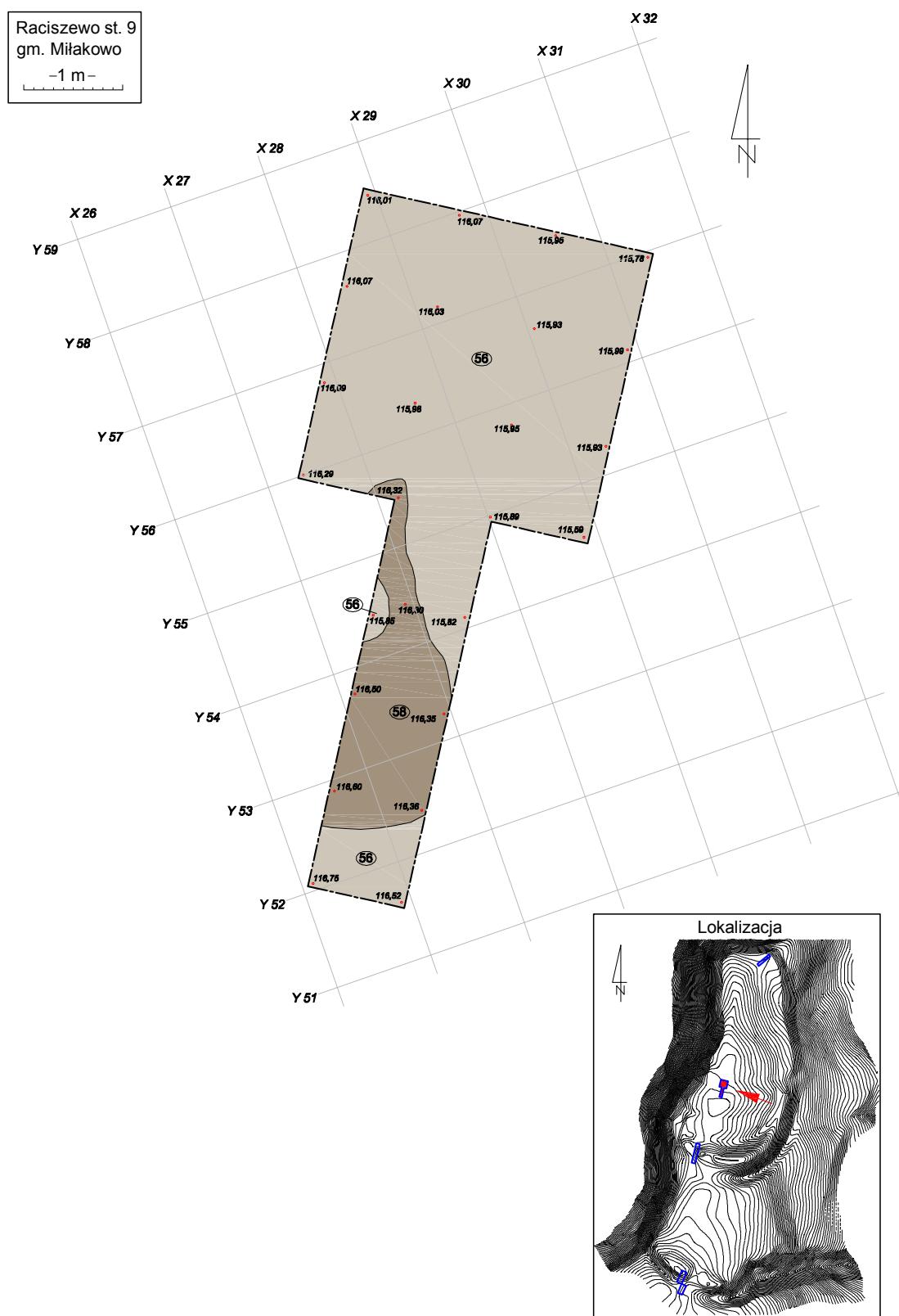
Ryc. 24. Raciszewo, st. 9. Stratygrafia widoczna w ścianie wschodniej Wykopu 3 (oprac. K. Rabiega i R. Solecki)

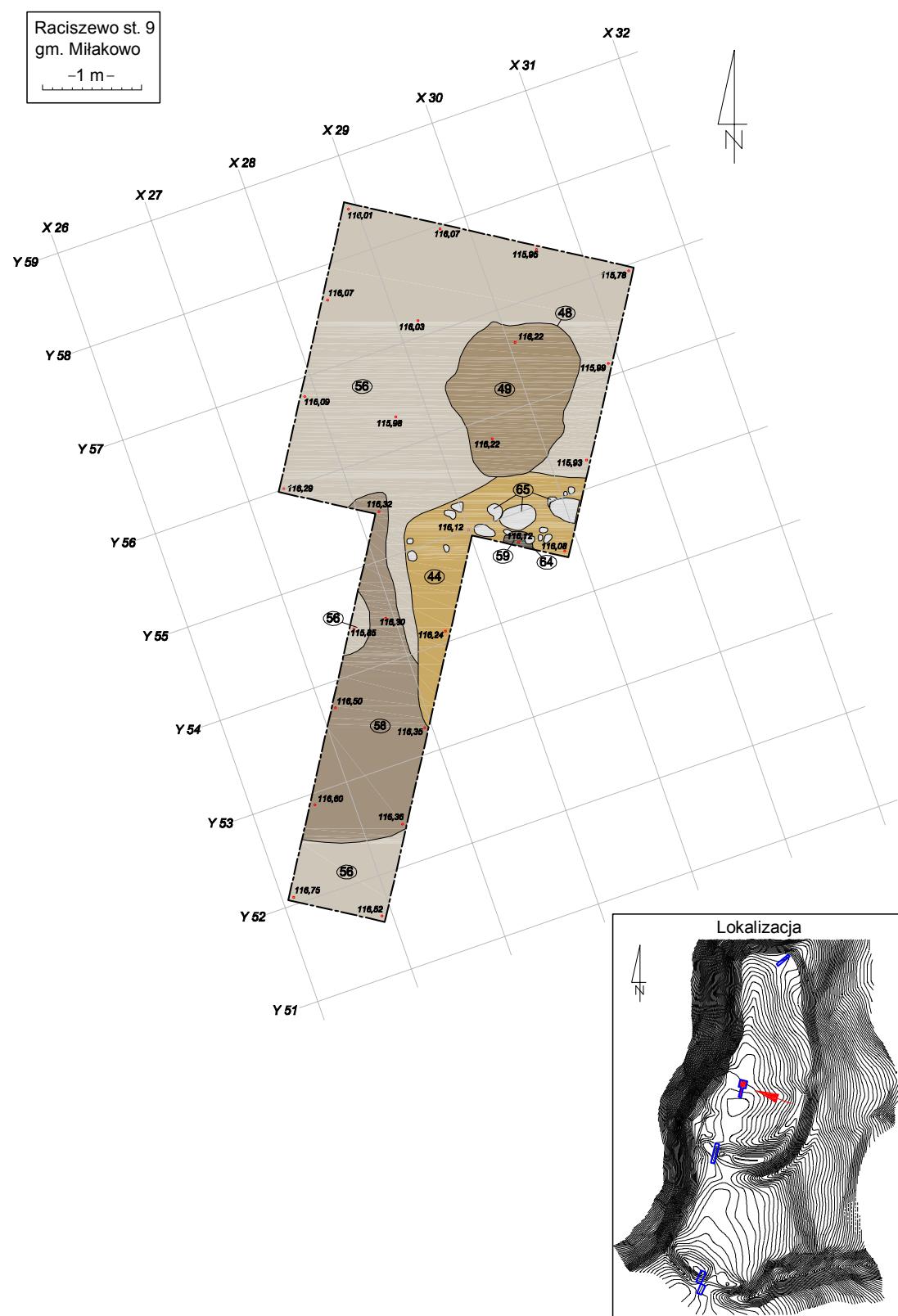
Ryc. 25. Raciszewo, st. 9. Stratygrafia widoczna w ścianie północnej Wykopu 3 (oprac. K. Rabiega i R. Solecki)

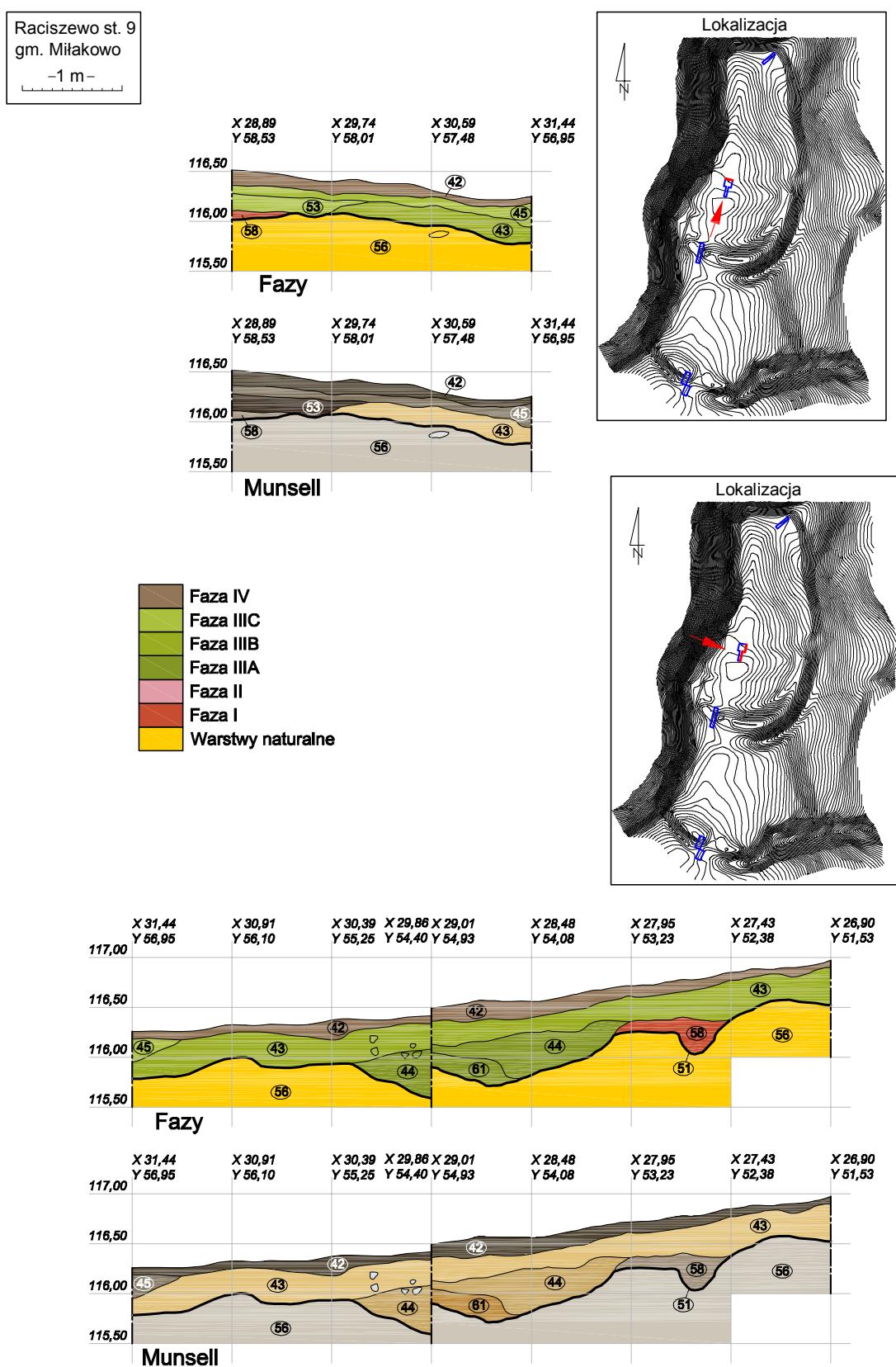
Ryc. 26. Raciszewo, st. 9. Stratygrafia widoczna w ścianie zachodniej Wykopu 3 (oprac. K. Rabiega i R. Solecki)

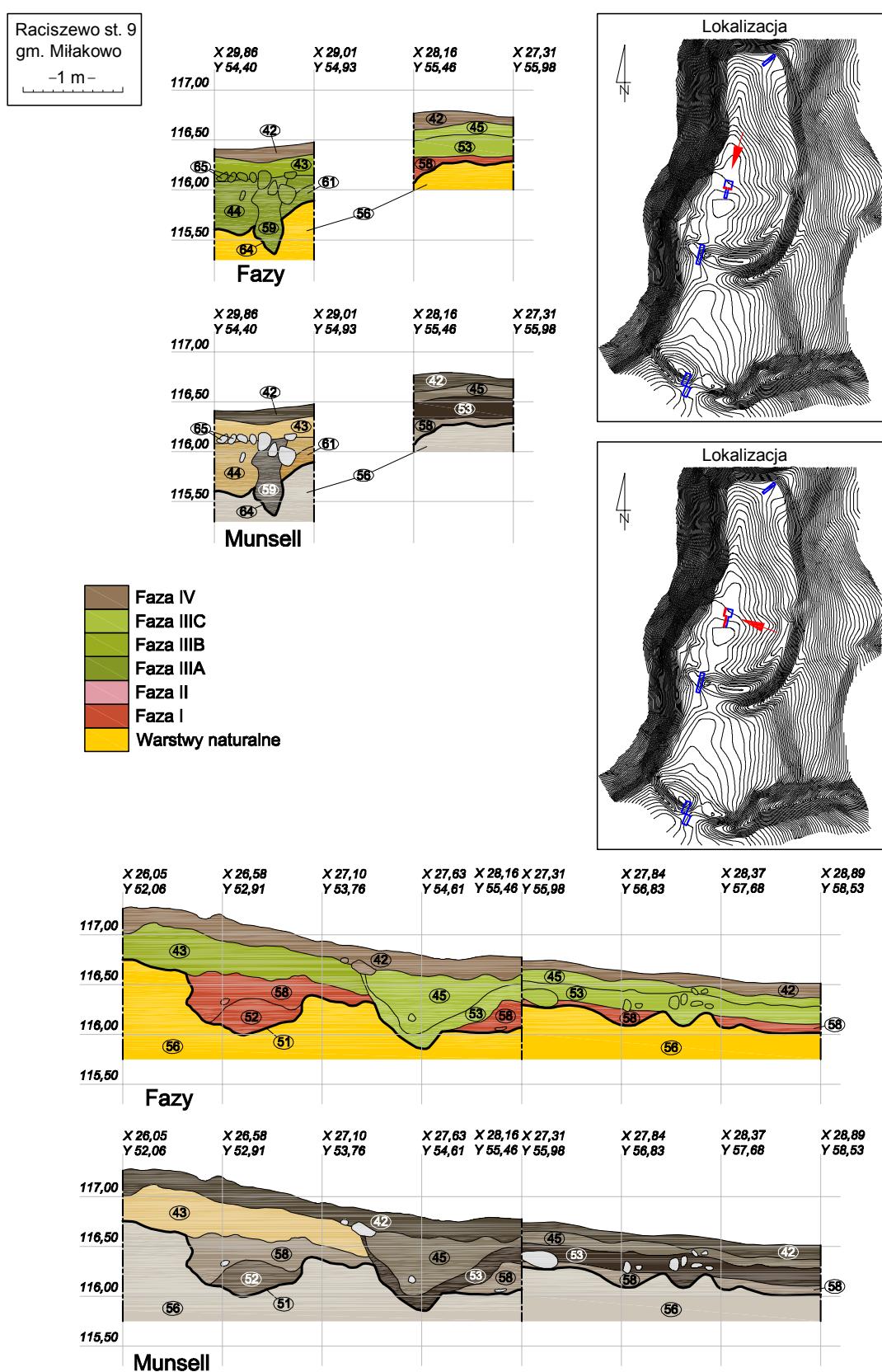
Ryc. 27. Raciszewo, st. 9. Plan nawarstwień i obiektów z Fazy I w Wykopie 4 (oprac. K. Rabiega i R. Solecki)

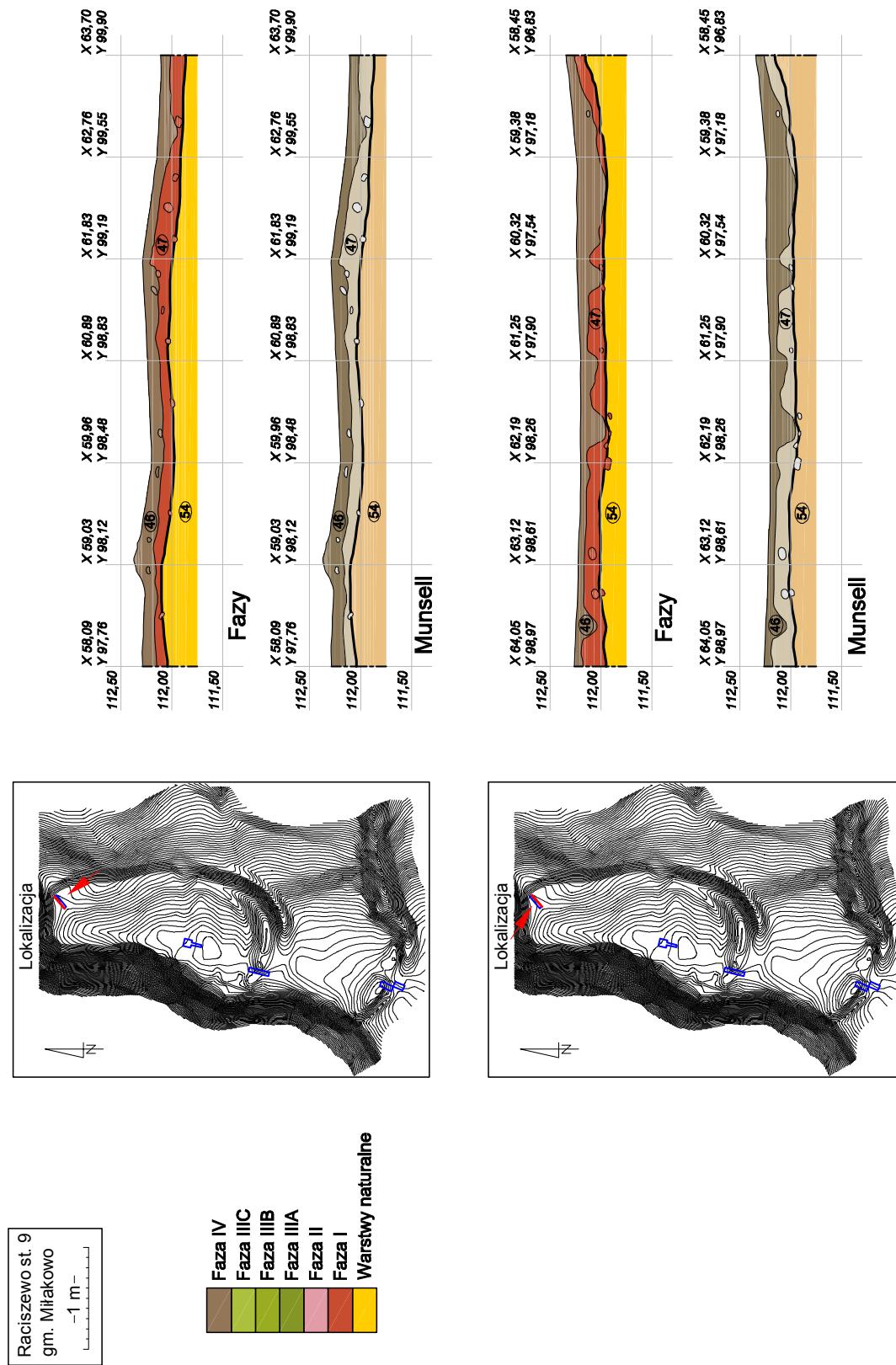
Ryc. 28. Raciszewo, st. 9. Plan nawarstwień i obiektów z Fazy III Aw Wykopie 4 (oprac. K. Rabiega i R. Solecki)

Ryc. 29. Raciszewo, st. 9. (oprac. K. Rabiega i R. Solecki)

Ryc. 30. Raciszewo, st. 9. (oprac. K. Rabiega i R. Solecki)

Tabela 1. Opis poszczególnych jednostek stratygraficznych grodziska w Raciszewie (oprac. K. Rabiega)

Numer jednostki stratygraficznej	Numer obiektu	Numer wykopu	Położenie w obrębie stanowiska	Współrzędne X, Y	Opis jednostki stratygraficznej	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
1=4	-	1, 2	Fosa południowa i wał zewnętrzny	X=-15,89- -9,76; Y=-18,51- -9,19	Jednorodna warstwa próchnicza o spójnej strukturze sedymentu; w jej obrębie liczne kamienie; humus leśny; miąższość do 20 cm	10YR 5/2	-	2, 3, 5, 6, 9
2	-	1	Fosa południowa	X=-15,89- -11,70; Y=-18- -14,40	Niejednorodna, piaszczysto-gliniasta ziemia; wypełnisko fosy; miąższość do 45 cm	7,5YR 6/6	1, 3	5
3	-	1, 2	Południowe podnóże wału zewnętrznego	X=-13,60- -12,48; Y=-14,30- -13,48	Warstwa zbitej gliny; wypełnisko fosy; miąższość do 30 cm	10YR 6/4	1, 6	2, 5, 7
5	-	1, 2	Fosa południowa i podnóże wału zewnętrznego	X=-15,89- -11,70; Y=-18,51- -12,50	Warstwa gliny z wtrątami zglinionego piasku; poziom użytkowy; miąższość do 60 cm	7,5YR 5/6	1, 2, 3, 7, 11, 18	8, 28
6	-	2	Południowy stok wału zewnętrznego	X=-14,63- -9,76; Y=-13,80- -9,60	Warstwa zbitej jasnej gliny; nasyp wału; miąższość do 20 cm	10YR 6/3	1	3, 7, 9, 11
7=12	-	2	Południowy stok wału zewnętrznego	X=-14,63- -10,15; Y=-13,70- -10,50	Warstwa zwartej gliny i zbitego piasku; nasyp wału; miąższość do 40 cm	7,5YR 5/6	3, 6	5, 9, 11, 18
8=10=20=29	-	1, 2	Fosa południowa i wał zewnętrzny	X=-15,89- -9,76; Y=-18,51- -9,19	Zbita jasny piasek z wytraceniami pomarańcowej gliny; calec	5Y 8/3	5, 28, 37	-
9	-	2	Południowy stok wału zewnętrznego	X=-13,95- -10,50; Y=-12,12- -9,19	Niejednorodna warstwa szypkiego piasku z frakcjami gliniastymi; nasyp wału; miąższość do 60 cm	2,5Y 7/2	1, 6, 7	11
11=17=19	-	2	Wał zewnętrzny	X=-14,15- -9,76; Y=-13,48- -9,19	Zbitý bielicowy piasek z drobnymi węgielkami drzewnymi; warstwa erozyjna; miąższość do 25 cm	10YR 6/6	6, 7, 9	5, 18, 28
13	-	3	Wał wewnętrzny	X=6,70-12,33; Y=29,93-37,45	Próchnicza warstwa piaszczystej ziemi; humus leśny; miąższość do 25 cm	10YR 5/2	38	14, 32
14	-	3	Wał wewnętrzny	X=6,70-11,50; Y=29,93-37,45	Zbita glina; w jej obrębie drobne kamienie; nasyp wału; miąższość do 90 cm	7,5YR 4/3	13, 15, 32	16, 23, 24, 40, 41
15	-	3	Północny stok wału wewnętrznego	X=10,20-11,50; Y=33,40-35,50	Zbitý zgliniony bielicowy piasek; warstwa erozyjna; miąższość do 18 cm	10YR 8/2	32	14, 16
16	-	3	Podstawa wału wewnętrznego	X=7,79-11,40; Y=30,30-37,10	Zbitý zgliniony piasek z rdzawymi wtrątami i drobnymi węgielkami drzewnymi; podstawa wału wewnętrznego; miąższość do 35 cm	10YR 7/3	14, 15, 32, 40	23, 24, 31
18=26	-	2	Południowy stok wału zewnętrznego	X=-13,95- -9,76; Y=-13,60- -9,19	Piaszczysta warstwa z rdzawymi gliniastymi wtrątami; warstwa osuwiskowa ze szczytu wału; miąższość do 25 cm	5YR 4/6	7, 11	5, 21, 22, 27, 28, 34
21=25	-	2	Wał zewnętrzny	X=-12,50- -9,76; Y=-12,02- -9,19	Piaszczysto-gliniasta warstwa układająca się pasmami; górna warstwa nasypu wału z wczesnej epoki żelaza; miąższość do 55 cm	5YR 5/8	18, 22	27, 34
22	-	2	Wał zewnętrzny	X=-11,30- -9,76; Y=-12,20- -9,50	Warstwa piaszczysta; nasyp wału; miąższość do 25 cm	10YR 4/2	18	21, 34
23	-	3	Zagłębienie przy wale wewnętrznym	X=9,70-12,33; Y=35,60-37,45	Piaszczysta warstwa z węgielkami drzewnymi i wtrątami rdzawej gliny; poziom użytkowy miąższość do 30 cm	10YR 7/4	14, 16, 31, 32, 38	24
24=30	-	3	Wał wewnętrzny	X=6,70-12,33; Y=29,93-37,45	Zbita, piaszczysto-gliniasta warstwa; calec	5YR 4/4	14, 16, 23, 31, 40	36
27	-	2	Wał zewnętrzny	X=-12,70- -9,76; Y=-11,40- -9,19	Gliniasto-piaszczysta ziemia; nasyp wału; miąższość do 40 cm	5YR 6/6	18, 21	34
28=35	-	2	Wał zewnętrzny	X=-14,10- -9,76; Y=-14- -9,19	Gliniasta warstwa z wtrątami żółtego piasku; występowaly drobne węgle drzewne; nasyp wału; miąższość do 50 cm	5YR 5/8	5, 11, 18, 33, 34	8, 37
31	-	3	Podstawa wału wewnętrznego	X=10,69-11,78; Y=34,12-35,79	Zgliniony piasek z występującymi węgielkami drzewnymi; warstwa pod nasypem wału; miąższość do 25 cm	10YR 4/4	16, 32, 40	23, 24
32	-	3	Północny stok wału wewnętrznego	X=9,85-12,33; Y=32,70-37	Gliniasta ziemia; najmłodszy nasyp wału; miąższość do 65 cm	7,5YR 4/3	13, 38,	14, 15, 16, 23, 31
33	-	2	Wał zewnętrzny	X=-12,40- -9,80; Y=-10,50- -9,19	Soczewki gliniasto-piaszczyste w nasypie wału; miąższość do 13 cm	2,5Y 6/6	34	28

Tabela 1. Ciąg dalszy

Numer jednostki stratygraficznej	Numer obiektu	Numer wykopu	Polożenie w obrębie stanowiska	Współrzędne X, Y	Opis jednostki stratygraficznej	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
34	-	2	Wał zewnętrzny	X=-13,15- -9,76; Y=-12,40- -9,19	Zwarta gliniasta ziemia; nasyp wału; miąższość do 13 cm	7,5YR 5/6	18, 21, 22, 27	28, 33
36	-	3	Wał wewnętrzny; S część wykopu	X=-8,75; Y=29-31,20	Zbitý piasek; calec	10YR 7/4	24	-
37	-	2	Wał zewnętrzny	X=-13,20- -12,30; Y=-11,30- -10,30	Piaszczysto-gliniasta ziemia; nasyp wału; miąższość do 30 cm	10YR 6/6	28	8
38	38	3	Zagłębieńie przy wale wewnętrzny	X=11,78-12-20; Y=35,79-36,50	Obiekt o przekroju owalnym w planie, lejowaty w profilu; widoczny w E profilu wykopu; współczesny wkop; głębokość 53 cm		39	13, 23, 32
39	38	3	Zagłębieńie przy wale wewnętrzny	X=11,78-12-20; Y=35,79-36,50	Gliniasto-piaszczyste wypełnisko współczesnego wkopu 38; miąższość do 53 cm	10YR 4/4	-	38
40	40	3	Podstawa wału wewnętrznego	X=10,69-11,05; Y=34,12-34,60	Obiekt widoczny w E profilu, kształt nierregularny przekrój podłużny zbliżony do prostokąta; dol posłupowy z poziomu użytkowego pod nasypem wału; szerokość ok. 54 cm; głębokość 60 cm		14, 41	16, 24, 31
41	40	3	Podstawa wału wewnętrznego	X=10,69-11,05; Y=34,12-34,60	Zbita glina; wypełnisko obiektu (dolu posłupowego) 41; miąższość do 60 cm	10YR 7/4	14	40
42	-	4	Majdan grodziska	X=26,05-31,44; Y=52,06-58,53	Piaszczysta ziemia; humus leśny; miąższość do 20 cm	2,5Y 3/2	-	43, 45, 53
43	-	4	Majdan grodziska	X=26,05-31,44; Y=51,53-58,01	Zgliniony piasek, warstwa erozyjna po opuszczeniu grodziska we wczesnym średniowieczu; miąższość do 40 cm	2,5Y 8/6	42, 45, 53, 66	44, 48, 49, 56, 58, 59, 64, 65
44	-	4	Majdan grodziska	X=27,31-30,10; Y=53,23-58,53	Gliniasta ziemia; warstwa użytkowa; miąższość do 45 cm	2,5Y 7/6	43, 64, 65	56, 58, 61
45	-	4	Majdan grodziska	X=27,31-31,44; Y=55,46-58,53	Piasek z wtrętami węgla drzewnego; pozostałość drewnianej konstrukcji; miąższość do 60 cm	2,5Y 5/2	42	43, 48, 49, 53, 66
46	-	5	Północna krawędź grodziska	X=58,09-64,05; Y=96,83-99,90	Niejednorodna piaszczysta ziemia; humus leśny; miąższość do 27 cm	2,5Y 5/3	-	47, 50
47	-	5	Północna krawędź grodziska	X=58,09-64,05; Y=96,83-99,90	Luźna piaszczysta ziemia; niejednorodna; warstwa użytkowa; miąższość do 15 cm	2,5Y 8/2	46, 50	54, 55
48	48	4	Majdan grodziska	X=30-31,20; Y=55-56,50	Obiekt z wypełniskiem 49; w N części wykopu; owalny kształt; wym. 120 x 160 cm; jama gospodarcza; gł. 30 cm		43, 45, 49	56
49	48	4	Majdan grodziska	X=30-31,20; Y=55-56,50	Piaszczysta ziemia z dużą ilością węgli drzewnych, polep i ceramiką; wypełnisko obiektu 48; miąższość do 25 cm	10YR 6/3	43, 45	48
50	-	5	Północna krawędź grodziska	X=62-63,35; Y=98,55-99,50	Pokład sypkiego piasku z wtrętami węgli drzewnych; relikty rozłożonego drewna; miąższość do 8 cm	10YR 6/2	46	47
51	51	4	Majdan grodziska	X=26,30-27,70; Y=-52,38-53,50	Obiekt w planie owalny, wym. 64 x 80 cm; jama gospodarcza; gł. do 50 cm		52, 58	56
52	51	4	Majdan grodziska	X=26,50-27; Y=52,80-53,50	Lekko zgliniony piasek z węglami drzewnymi, wypełnisko obiektu 51; miąższość do 35 cm	10YR 4/2	58	51
53	-	4	Majdan grodziska	X=27,31-30; Y=54-58,53	Piaszczysto-gliniasta ziemia; warstwa użytkowa, znajdujący się przy bruku kamiennym 66; miąższość do 30 cm	10YR 2,5/2	42, 45, 66	43, 56, 58
54	-	5	Północna krawędź grodziska	X=58,09-61; Y=96,83-98,65	Piasek o dość zbitej strukturze z wtrętami rdzawej gliny; warstwa naturalna	10YR 7/4	47	55
55	-	5	Północna krawędź grodziska	X=60,60-64,05; Y=-97,90-99,90	Sypki piasek; warstwa naturalna	10YR 8/6	47, 54	-
56=57=60=62=63	-	4	Majdan grodziska	X=26,05-31,44; Y=52,06-58,53	Sypka ilasta ziemia z soczewkami i pasmami gliny; warstwa naturalna	2,5Y 8/1	43, 44, 48, 51, 53, 58, 61, 64	-
58	-	4	Majdan grodziska	X=26,40-28,16; Y=52,38-55,98	Piaszczysto-ilasta ziemia z wtrętami węgla drzewnego; warstwa użytkowa funkcjonowania majdanu we wczesnej epoce żelaza; miąższość do 40 cm	10YR 6/2	43, 44, 53	51, 52, 56
59	64	4	Majdan grodziska	X=29,33-29,53; Y=54,55-54,75	Thustawy piasek z węgielkami drzewnymi; wypełnisko dolu posłupowego 64; relikt pala; widoczny w ścianie S; miąższość do 65	2,5Y 4/1	43, 65	64

Tabela 1. Ciąg dalszy

Numer jednostki stratygraficznej	Numer obiektu	Numer wykopu	Położenie w obrębie stanowiska	Współrzędne X, Y	Opis jednostki stratygraficznej	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
61	-	4	Majdan grodziska	X=28,48-29,10; Y=54,15-54,93	Sypki piasek z rdzawymi wtrętami; warstwa użytkowa; miąższość do 20 cm	10YR 6/8	44, 64, 65	56
64	64	4	Majdan grodziska	X=29,33-29,53; Y=54,55-54,75	Podłużny obiekt o nieregularnym kształcie profilu; dół posłupowy; widoczny w ścianie S; szer. ok. 20 cm; gł. 65 cm		43, 59, 65	44, 56, 61
65	-	4	Majdan grodziska	X=29,01-29,86; Y=54,40-55	Skupisko kamieni; związane z dołem posłupowym 64; kamienie o dł. od 15 do 30 cm		43	44, 59, 61, 64
66		4	Majdan grodziska	X= 27,84-30,20; Y=56,85-58,45	Bruk kamienny o regularnej strukturze; kamienie śr. 10-25 cm		45	43, 53

-żółta warstwa zbitego piasku z wtrętami czarnymi i brunatnymi, w której występowały węgle drzewne 11=17=19 (ryc. 34). Na wewnętrznym wale grodziska (W3) zadokumentowano erozyjną warstwę bielico-wego jasnoszarego zbitego zglinionego piasku 15, w której odkryto jeden fragment ceramiki.

Faza III - średniowiecze

Wał zewnętrzny grodu (W2) został podsypyany prawdopodobnie w okresie wczesnego średniowiecza, jednak nie potwierdza tego materiał zabytkowy. Ślady osadnictwa średniowiecznego w postaci materiału zabytkowego odkryto jedynie na majdanie grodziska (W4).

Faza IIIA - wczesne średniowiecze

W warstwach nasypu wału zewnętrznego znajdowały się wtórnie zdeponowane fragmenty ceramiki datowane na wczesną epokę żelaza. Nasyp składał się z warstwy jasnobrązowo-szarego sypkiego piasku z gliniastymi frakcjami 9; zwartej pomarańczowo-żółtej i ciemnoceglastej gliny ze zbitym piaskiem 7=12, w której odnaleziono jeden fragment ceramiki datowanej na wczesną epokę żelaza. Poniżej humusu, w obniżeniu przy wale znajdowała się warstwa gliny 3 (także widoczna w W1) oraz warstwa zbitej jasnej gliny z ciemnoszarymi i pomarańczowymi wtrętami 6, w której odkryto trzynaście fragmentów ceramiki datowanej na wczesną epokę żelaza. Wewnętrzny wał grodziska został podsypyany w okresie wczesnego średniowiecza warstwą brunatno-rdzawej gliniastej ziemi 32.

Na tę pod fazę składają się także warstwy zalegające bezpośrednio nad warstwą naturalną na majdanie grodziska. Powstały prawdopodobnie poprzez erozję ukształtowanego wcześniej terenu i tworzyły warstwę użytkową. Jest to warstwa ciemnożółtego sypkiego piasku z rdzawymi wtrętami 61, a także jasnożółta glina 44. W warstwy te wkopany został słup, którego relikt odkryto w postaci dołu posłupowego 64 z wypełniskiem ciemnoszarego lekko tłustawego piasku z węgielkami drzewnymi 59 (ryc. 35). W wypełnisku tym natrafiono na jeden fragment ceramiki datowa-

ny na wczesną epokę żelaza. Z dołem posłupowym związane było skupisko kamieni 65, a które prawdopodobnie stanowiło rodzaj zabezpieczenia słupa. Ponadto, do tego okresu przypisać należy również duży ovalny obiekt 48 (o wymiarach 120 x 160 cm) znajdujący się w północnej części wykopu, który stanowił pozostałość po jamie gospodarczej (ryc. 36-37). Jego wypełniskiem była warstwa ciemnoszarego piasku 49 z dużą ilością węgli drzewnych, polepą oraz fragmentami ceramiki.

Faza IIIB - opuszczenie grodziska we wczesnym średniowieczu

Śladem opuszczenia grodziska we wczesnym średniowieczu jest warstwa erozyjna powstała na majdanie. Warstwa składała się z jasnożółtego zglinionego piasku 43, w której natrafiono na ponad osiemdziesiąt fragmentów ceramiki, z czego dwadzieścia cztery datowane są na średniowiecze.

Faza IIIC - ślady osadnictwa w średniowieczu

W okresie średniowiecza na majdanie grodziska prowadzono pewne prace ziemne, których ślady odsłonięto w obrębie wykopu 4. Uformowano zagłębienie, przecinając warstwę 43 i 58, a w miejscu wkopu powstał poziom użytkowy złożony z ciemnobrunatnego gliniastego piasku 53. Na warstwie tej zalegał bruk kamienny 66 (kamienie do średnicy 10-25 cm) o dość regularnym ovalnym kształcie (ryc. 38). Powyżej zadokumentowano szaro-żółty piasek z wtrętami węgla drzewnego 45, który stanowił ślad po spalonej konstrukcji drewnianej.

Faza IV - opuszczenie grodziska i poziom współczesny

Poziom świadczący o opuszczeniu grodziska i zaprzestaniu jego użytkowania stanowił humus leśny z czarną zbitą ziemią 1=4 zarejestrowany na zewnętrznym wale grodziska i w obniżeniu przy jego południowym stoku (W1, W2). Na wewnętrznym wale (W3) na war-

stwach kulturowych zalega ciemnoszaro-brunatna warstwa próchniczna 13. W zagłębiu przywałowym w profilu E zaobserwowano obiekt o workowatym kształcie 38, z wypełniskiem ciemnoszaro-brunatnego zglinionego piasku z wtrętami brunatnej gliny 39. Na majdanie grodziska (W4) w warstwie humusu leśnego 42 odkryto dwa wtórnie zdeponowane fragmenty ceramiki datowane na wcześnieą epokę żelaza. Na północno-wschodniej krawędzi powierzchni grodziska (W5) humus leśny składał się z szaro-brunatnego piasku z wtrętami żółtego piasku 46.

ZNALEZISKA

URSZULA KOBYLIŃSKA

Ceramika

Na stanowisku 9 w Raciszewie odkryto 384 fragmenty ceramiki zabytkowej, w tym 286 fragmentów z wcześniej epoki żelaza i 98 fragmentów z epoki wcześniego średniowiecza (tab. 2).

Nawarstwienia powstałe w Fazach II i IIIIC nie zawierają dużej liczby materiału ceramicznego. Są to głównie niecharakterystyczne małe fragmenty, głównie brzuśców ceramiki gładkiej i o powierzchni

chropowaczej. Liczny materiał zabytkowy pochodzi z nawarstwień Fazy I (117 fragmentów ceramiki), Fazy IIIA (97 fragmentów) i Fazy IIIB (81 fragmentów). Nawarstwienia faz I, II i IV zawierają materiał zabytkowy z wcześniej epoki żelaza. Natomiast w nawarstwieniach z faz IIIA, IIIB i IIIIC, wśród licznych fragmentów z wcześniej epoki żelaza, głównie brzuśców o powierzchni gładkiej i chropowaczej, wystąpiły też fragmenty ceramiki z wcześniego średniowiecza.

Ogólna charakterystyka zespołu ceramicznego

Zachowane fragmenty ceramiki są silnie rozdrobnione i zawierają się w przedziałach wielkościowych od 2 do 10 cm (tab. 3). Najliczniejsze dwie grupy wielkościowe: fragmenty o wielkości 3 i 4 cm, zawierają taką samą liczbę - po 113 ułamków ceramiki w każdej grupie - co stanowi łącznie prawie 3/4 całego analizowanego materiału ceramicznego z tego stanowiska.

Materiał ceramiczny z Raciszewa, st. 9 charakteryzuje także duży stopień zniszczenia powierzchni oraz krawędzi ułamków. Kategorią erozji III, która grupuje mocno zerodowaną ceramikę, charakteryzują się 82 fragmenty, a do kategorii II, która grupuje ułamki o wyraźnie zatartych brzegach, zaliczono

Tabela 2. Zestawienie ilościowe fragmentów ceramiki z grodziska w Raciszewie, st. 9 (oprac. U. Kobylińska)

Jednostka stratygraficzna	Wylewy			Sztyki	Brzuśce						Części przydenne	Dna				Chronologia								
	Liczba fragmentów	SEN	Ornamentowane		Rodzaj powierzchni			Przepalone	Ornamentowane	Liczba fr. ogólnem		Liczba fragmentów		SEN	Lekko wklecone		Chronologia							
					Chropowacze	Gładkie	Wysiewane					Lekko wklecone	Plaskie		Wałek dookoła	Podsypta								
2	1	4	1		4	1				5							6	6						
5	1	5			1					1							2	2						
14					1	1				2							2	2						
16	1	4			3	5	7		1	16							17	17						
23	2	7			1	3	1			5							7	7						
28=35	1	6			15					15	1						11	17						
47	2	12			4	18			2	24							26	26						
51, 52	2	12	1	2	13	6		5		24							1	28						
58	1	4			6	5				11							1	12						
15					1												1	1						
18=26					1					1	1						2	2						
6	1	?			8	2				10	1						2	12						
7					1			1		2							2	2						
44	4	10			16	10		2		31							2	30						
48, 49	4	26			1	8	3	21	3	12	35	1	1	20	1	1	3	10						
59							1		1	2							2	2						
43	10	20			1	13	23	25		7	9	68	1	1	13	1	1	4						
45	2	5			1	6	2	19	1	6	28	8	3	24		1	1	9						
53							1	1			2						1	2						
42	1	3	1		1				1		2						1	3						
46	4	19				9	22		4		35						39	39						
Suma	37	137	3	5	96	121	9	75	13	16	28	326	13	5	57	2	1	2	3	1	35	286	98	384

Tabela 3. Fragmentacja i erozja fragmentów ceramiki z grodziska w Raciszewie, st. 9 (oprac. U. Kobylińska)

Jedn. strat.	Kategorie wielkościowe [cm]										Stopień erozji			Suma	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	I	II	III	
2		1	2	2	1							1	5	6	
4					1								1	1	
5			1	1								2		2	
6		4	4	3		1						10	2	12	
7				1	1								2	2	
14				1	1							1	1	2	
15					1							1		1	
16	1	6	5	3		1		1			8	4	5	17	
23		2	5								1	2	4	7	
26						2						2		2	
35	1	5	3	4	1	2		1				6	11	17	
42			1	1	1							3		3	
43		2	23	26	14	6	5	3			28	35	17	80	
44		1	9	13	6	3	2	1			13	16	6	35	
45		3	15	15	6	2		1			4	27	2	42	
46		2	8	8	10	3	5	1		2		1	34	4	
47		6	7	3	4	4	2					10	14	2	
48, 49		1	20	13	8	3			1		1	13	27	5	
51, 52			9	8	4	3	2	2				7	16	5	
53				2								2		2	
58			1	6	2	2	1					4	7	1	
59					2								2	2	
Suma	2	33	113	113	60	30	19	10	1	2	5	114	183	82	384

168 fragmentów, co w sumie stanowi $\frac{3}{4}$ wszystkich znalezionych fragmentów ceramiki. Znalezione fragmenty naczyń wykazują ślady silnego wypłukania powierzchni, zdarcia czy też odłupania warstwy powierzchniowej lub wręcz silnego przepalenia na całej zachowanej powierzchni lub tylko częściowego z jednej strony fragmentu.

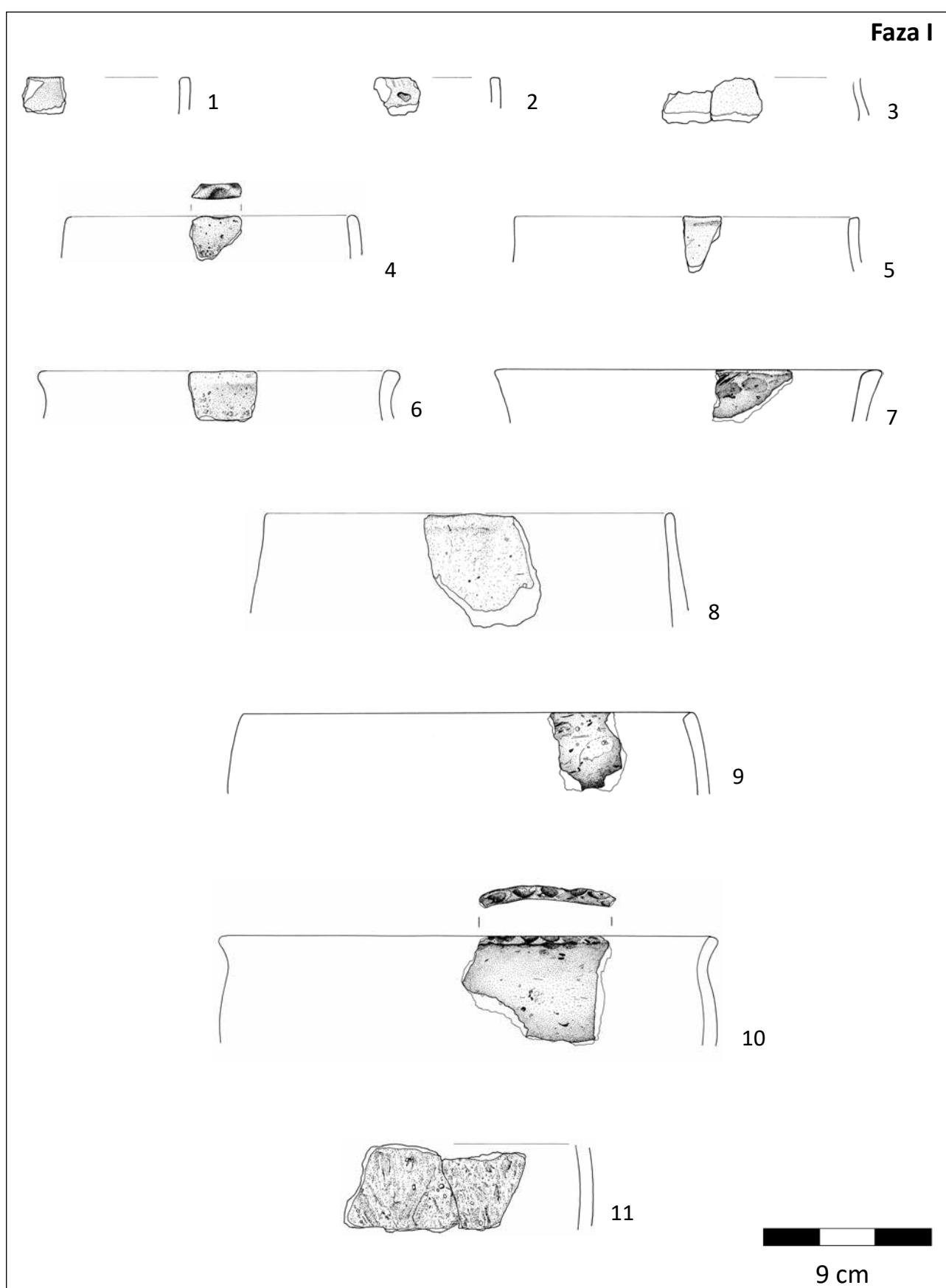
Wśród ułamków ceramiki zarejestrowano 41 górnych części naczyń z zachowanym wylewem, choć w siedmiu przypadkach fragmentarność zachowania czy też odłamanie samego brzegu wylewu uniemożliwiło określenie średnicy naczynia. Odkryto jedynie pięć fragmentów den oraz 13 części przydennych i aż 329 brzuśców naczyń, z których jedynie pochodzące z epoki wczesnego średniowieczna - w liczbie 26 - były pokryte ornamentem w postaci poziomych żłobień dookolnych.

Ceramika z wczesnej epoki żelaza

Technologia wytwarzania naczyń

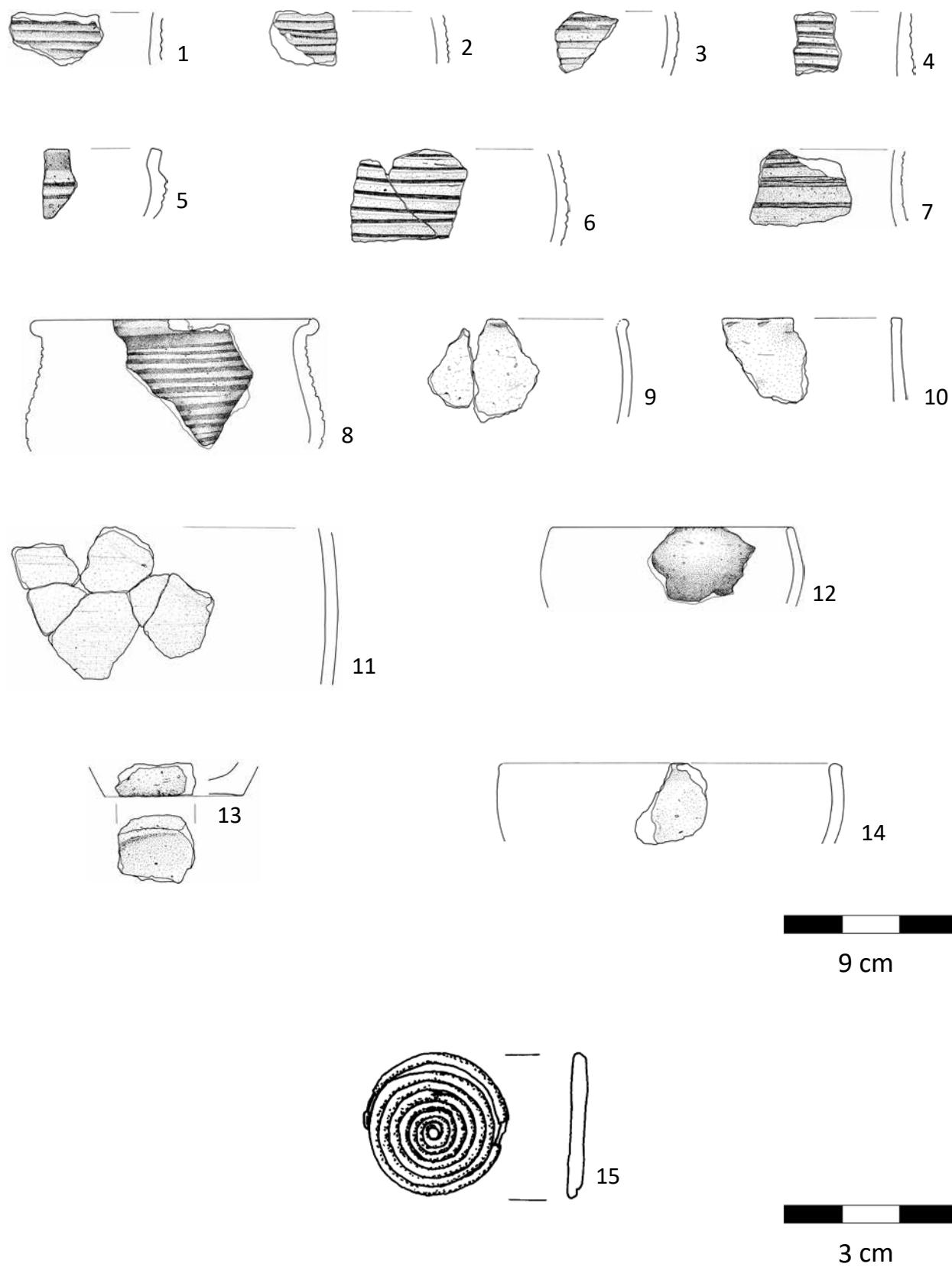
Analizowane górne części naczyń z wczesnej epoki żelaza reprezentują różne rodzaje naczyń, przeważnie o ściankach zewnętrznych jasnej barwy: czerwonawo-brązowej, żółtawo-czerwonej czy czerwonawo-żółtej (5YR 5/4, 5/6, 6/6, 6/8,) często od wewnętrznej wygładzonych lub wypolerowanych, szczególnie w przypadku mis. Naczynia z tego okresu wykonywane były ręcznie za pomocą łączenia wałków i zacierania miejsc

ich połączeń. Zachowane małe fragmenty górnych części naczyń, mające przeważnie wokół wylewów powierzchnie wygładzane, mogły pochodzić z naczyń o chropowatych brzuścach, na co wskazują nikłe resztki domieszk na skrajach tych ułamków, jak również ze względu na współwystępujące z nimi licznie części brzuśców chropowatych, które mogły pochodzić z tychże garnków (np. tabl. 1:4). Niektóre egzemplarze naczyń pokryte zostały warstwą tłustej glinki czerwonawo-czarnej (2,5YR 2,5/1) lub czarnej (7,5YR 2,5/1), uszczelniającej wnętrze (np. tabl. 1:8,;9). Warstwa powierzchniowej tłustej glinki jest zwykle bardzo cienka, ale szczerelnie pokrywa masę ceramiczną z domieszką tworzącą trzon ścianki naczynia, co szczególnie dobrze jest widoczne na ułamku naczynia o częściowo odłupanej, a częściowo startej powierzchni wypolerowanej, ze śladami wyścieleń (tabl. 3:7). Na większości analizowanych naczyń zaobserwować można ślady procesów formowania: między innymi ślady łączeń wałków na odłamanych częściach (tabl. 1:8 - tu doklejanie wałka nastąpiło od zewnętrznej i ścianka jest znaczaco pogrubiona, uwydatniając brzusiec), zlepień gliny na ściankach od wewnętrznej, co nie zakłóciło kształtu ścianki (tabl. 2:10), formowania wylewu przez ugniatanie palcami, co spowodowało wystąpienie wgłębień po formowaniu palcami po zewnętrznej stronie (tabl. 1:7), a także odciski żdżbeł traw i innych domieszek organicznych (tabl. 1:9, 10), czy otwory po ziarnach domieszki (tabl. 1:2; 3:8). Naczynia są słabo opracowane i wypalone,

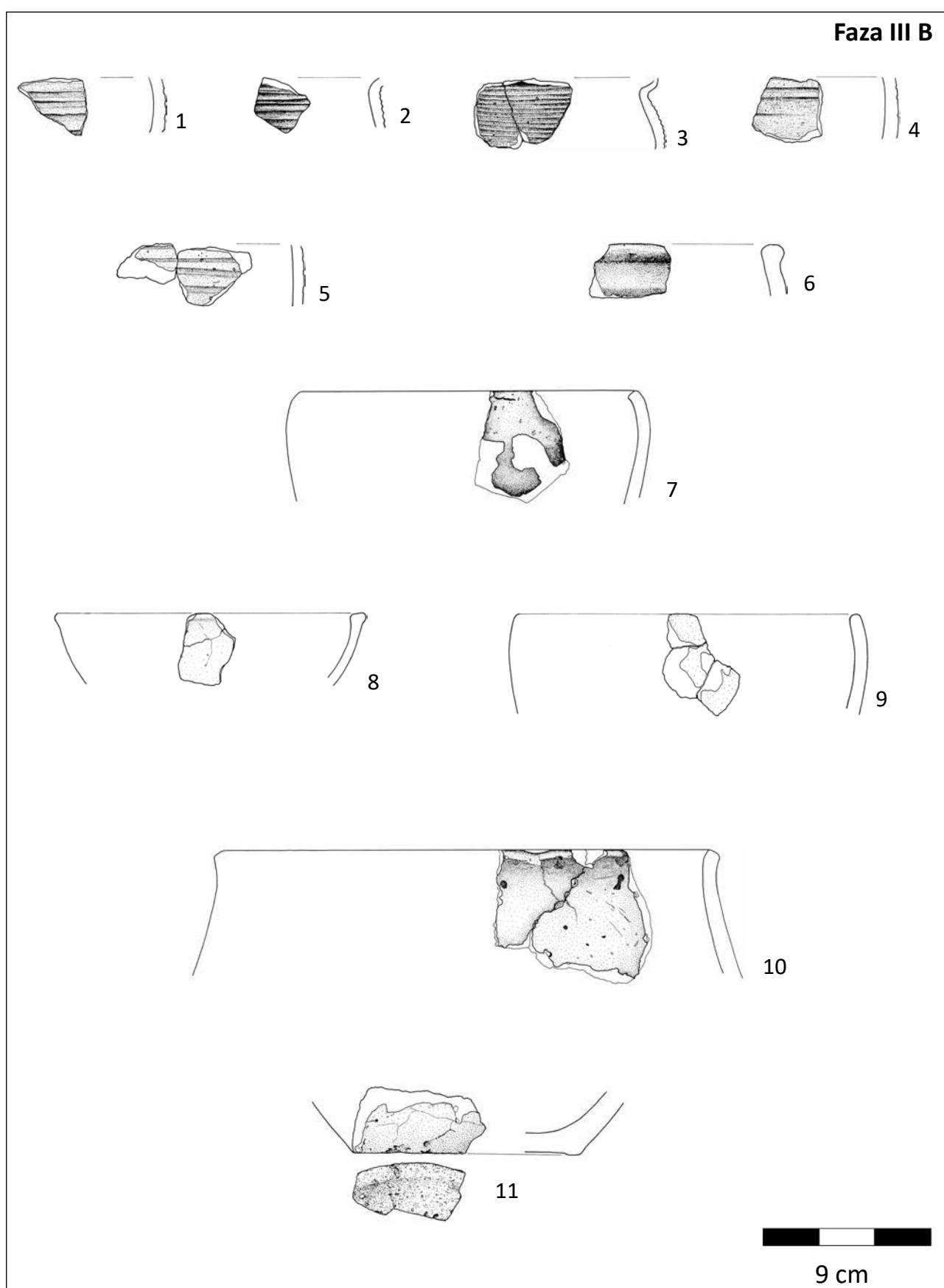

Tablica 1. Raciszewo, st. 9. Znaleziska z Fazy I (rys. A. Chojnicka-Banaszkiewicz i D. Wach)

Faza III A

Tablica 2. Raciszewo, st. 9. Znaleziska z Fazy III A (rys. A. Chojnicka-Banaszkiewicz, P. Potocka i D. Wach)

Tablica 3. Raciszewo, st. 9. Znaleziska z Fazy III B (rys. A. Chojnicka-Banaszkiewicz i D. Wach)

na co wskazuje rozwartwiająca się glina z licznymi szparami w przełamie, duża ilość domieszki i krucha, rozsypującą się masa ceramiczna, czy łamliwość i w rezultacie rozdrobnienie materiału. Makroskopowa analiza przełamów wskazuje na słabe wyrobienie masy ceramicznej i użycie gliny z domieszką o zróżnicowanej granulacji, zarówno drobnego piasku, jak i różowych ziaren kanciastych o wielkości od 0,05 cm do 0,5 cm, czy też miki. Przełamły są dwu- lub trójbartne o wyrazistych kolorach.

Formy naczyń

Ze względu na znaczne rozdrobnienie materiału i fragmentarność zachowania możemy jedynie - na podstawie jedynie niewielkich fragmentów górnych z wylewem - domniemywać wystąpienia w Raciszewie, st. 9 takich form, jak duże naczynia zasobowe, duże i średnie garnki do gotowania, miski, czarki, czerpaki, formy wazowe, amfory, dzbany czy kubki.

Główne wystąpiły w tym zespole duże i średniej wielkości naczynia o zachylonych, ściętych, prostych brzegach (tabl. 1:1-2, 4, 9; 3:7, 9; 4:8). Zachowane większe fragmenty dużych form reprezentowane są przez naczynia zachylone, lekko baniste o powierzchniach głównie gładkich i zagłaczanych oraz lekko chropowaczych. Chropowacenie ścianek wykonywano poprzez niewielkie nawarstwienie glinki z drobnymi ziarnami, co tworzy drobne zmarszczki ukośne lub drobne i niskie zgrubienia glinki na powierzchni (tabl. 1:4, 11; 4:6).

Zarówno formy o zachylonym brzegu, jak i naczynia esowate mają górną wygładzaną ścianki i ornamentowane wylewy wyraźnymi wgłębieniami (tabl. 1:4, 10; 4:6). Mogły one pełnić rolę naczyń zasobowych lub służyć do gotowania, w zależności od wystąpienia innych cech drugorzędnych, takich jak rodzaj wnętrza, wielkość czy grubość ścianek. Ślady czarnej spalenizny i zacieki na powierzchni mogą wskazywać na zastosowanie naczynia do gotowania.

Naczynie z ozdobnym brzegiem z jednostki stratygraficznej 42 (tabl. 4:6) ma bardzo starannie opracowaną, równą, silnie wypolerowaną część górną, z szerokim wylewem, ornamentowanym głębokim zapłataniem. Ścianki mają bardzo jasną kremową z obu stron barwę, a powierzchnia od wewnętrz jest bardzo starannie wygładzona. Strona zewnętrzna uległa częściowemu starciu. Jest to średniej wielkości (średnica wylewu ok. 20 cm) masywny garnek, który może zasobowy. Garnkowate naczynie o gładkiej powierzchni i esowatym profilu z wylewem ornamentowanym zaszczypywaniem (tabl. 1:10), jest barwy jasnobrązowej (7,5YR 6/4), a od wewnętrz szarej. Jest to duże, masywne naczynie o dużej średnicy wylewu, które mogło mieć różne zastosowanie. Wielkość może świadczyć o wykorzystaniu go do przechowywania produktów. Zaobserwowano na jego powierzchni

ślady mocnej spalenizny pod wylewem. Forma ta ma swoje analogie np. w osadzie 2, w miejscowości Żubronajcie, st. 3, gm. Krasnopol, pow. sejneński na Suwalszczyźnie⁵.

Mniejsze formy, o powierzchniach wypolerowanych i wyścieconych najczęściej obustronnie wskazują na lepiej wykonane różnorodne naczynia stołowe (tabl. 1:3, 5, 8; 2:9-10). Małe średnice wylewu, cienkościenna i silne wypolerowanie ze szczególnym uwzględnieniem wnętrza wskazuje, że są to formy takie, jak małe i duże miski, czarki, kubeczki czy czerpaki (tabl. 2:9-10, 12, 14; 3:7). Małe miseczki i głębokie misy mają równe, mocno wypolerowane ścianki barwy brązowej lub czarnej.

Niewielki fragment z wychylonym, szerokim i wyścieconym brzegiem (tabl. 1:7) z odciskami palców, jest jedynym egzemplarzem wypolerowanego, dużego naczynia z długą szyjką o formie wylewu podobnej do amfor, znanych z wielu stanowisk z wczesnej epoki żelaza.

Trzy zniszczone części dużego naczynia z wylewem lekko wychylonym o długiej szyjce mogą pochodzić z naczynia wazowego (tabl. 3:10). Były to szeroko-otworowe masywne naczynie o powierzchni równej, wyściecone z obu stron, z widoczną cienką warstwą tustej glinki barwy jasnobrązowej (5YR 6/8).

Ślabej opracowane naczynia, o kostropatej powierzchni i o wygładzonych jedynie szerokich wylewach i masywnych ściankach, to być może garnki pokryte chropowacением jedynie w dolnych partiach. Garnki tego typu mogły służyć różnorodnym celom, także do gotowania lub przechowywania pożywienia (tabl. 1:6). Podobne duże naczynie, o średnicy wylewu wynoszącej ok. 20 cm, o pogrubionym brzegu (tabl. 3:6), ma powierzchnię wygładzoną i mocno wypolerowaną od wewnętrz. Masywność i dobre opracowanie powierzchni wpływało niewątpliwie na szczelność ścianek, co wskazuje, że mogło być wykorzystywane do przechowywania pożywienia.

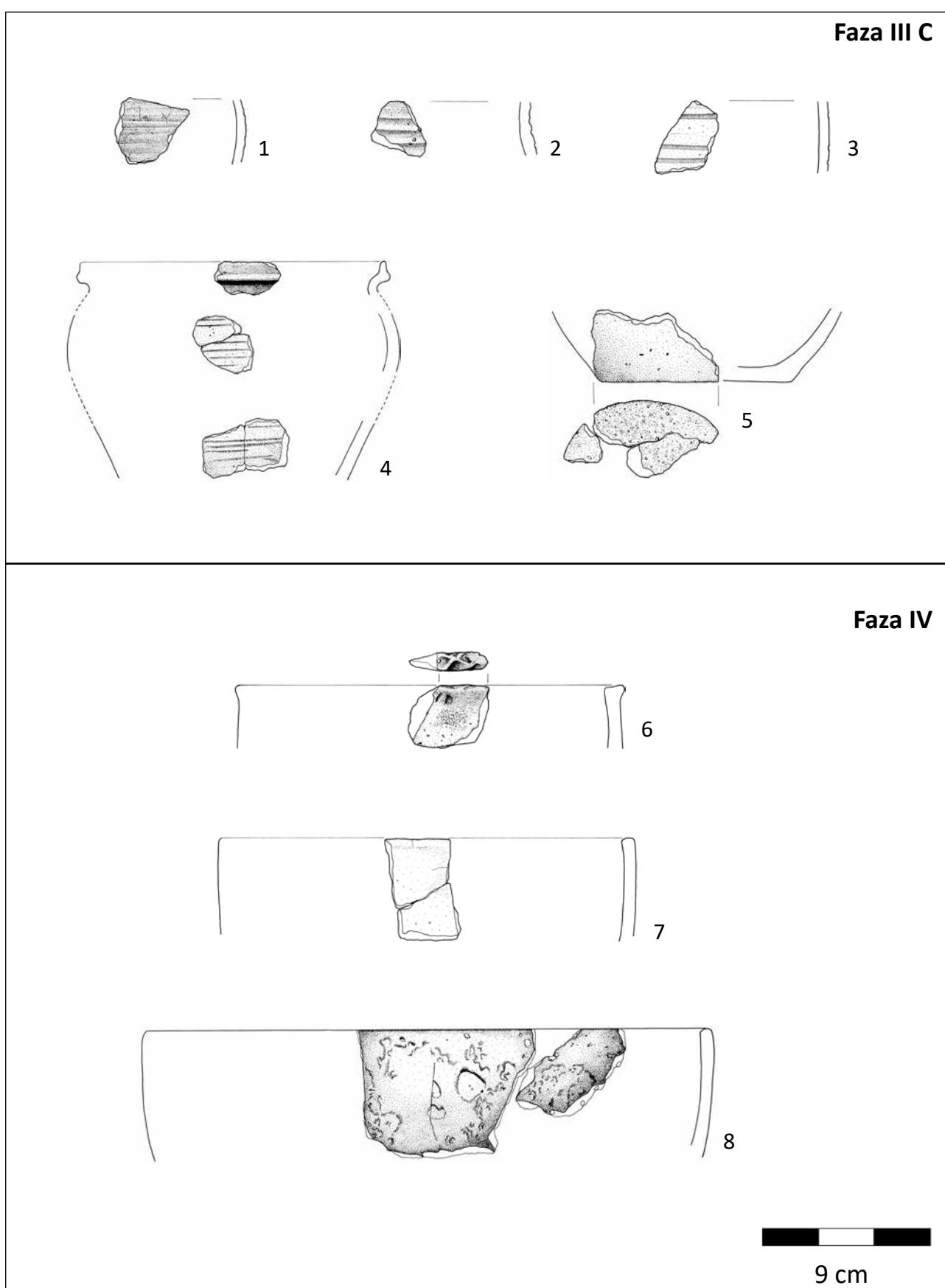
Fragment naczynia o prostych ściankach i z płaskim wylewem, o średnicy wylewu wynoszącej ok. 16 cm (tabl. 2:10), z wygładzonymi obiema stronami ścianki, barwy jasnopomarańczowej, ma analogie w materiale z osady w Paprotkach Kolonii, st. 41, gm. Miłki, pow. giżycki⁶.

Fragmenty ceramiki odkryte na stanowisku 9 w Raciszewie reprezentują różnorodne formy naczyń charakterystyczne dla wczesnej epoki żelaza. Wydaje się, że zestaw form naczyń, zarówno garnków zachylonych jak i esowatych, z dłuższą szyjką czy mis z poszerzonym brzegiem, znajduje odpowiedniki w materiałach z wczesnej epoki żelaza z II fazy kultury kurhanów zachodniobałtyjskich z Pojezierza Iławskiego⁷.

⁵ Szymański 1998: tabl. 10.

⁶ Karczewski 1998: tabl. 4:3.

⁷ Hoffmann 1999: tabl. 61:12; 74:4; 138:3-5; 139: 17, 19.

Tablica 4. Raciszewo, st. 9. Znaleziska z Fazy III C i IV (rys. A. Chojnacka-Banaszkiewicz i D. Wach)

Ceramika wczesnośredniowieczna

Na stanowisku 9 w Raciszewie znaleziono 98 fragmentów ceramiki obtaczanej, wczesnośredniowiecznej, najprawdopodobniej na złożu wtórnym w czterech jednostkach stratygraficznych: 44, 49 z fazy IIIA, z 43 z fazy IIIB; 45 z fazy IIIC. W analizowanym materiale zidentyfikowano 5 fragmentów naczyń z wylewem, dwie górne części małego naczynia z uszkodzonym brzegiem, 9 części przydennych, 5 fragmentów den pochodzących z trzech den oraz 77 brzuściów, z których 26 jest ornamentowanych poziomymi żlobieniami.

W obiekcie 48 fazy IIIA znaleziono większy górnny fragment naczynia z zachowanym odchylonym, zaokrąglonym wylewem z mocnym węgieleniem na pokrywę (tabl. 2:8). Niewielkich rozmiarów średnica wylewu oraz esowe ukształtowanie ścianki, wydzielanie szyjki i niskie umieszczenie baniastego brzuśca wskazuje, iż może jest to fragment naczynia stołowego, służącego do podawania pożywienia. Proporcje takie kryją sporą pojemność mimo małej średnicy wylewu, która z kolei zapewniała dłuższe utrzymywanie ciepłoty pokarmu. Cała powierzchnia jest pokryta głębokimi, regularnymi żlobieniami poziomymi, szerokości ok. 0,2 cm każde. Jest to naczynie dobrze opracowane, o ścianach równej grubości, obtaczane do załomu brzuśca, barwy żółtawo-czerwonej (5YR 5/8) z szarym okopceniem od wewnętrz.

Dwie górne części naczynia z mocno uszkodzonym wylewem są ozdobione wąskimi, regularnymi żlobieniami poziomymi na całej zachowanej części. Pochodzą z cienkościennego, niedużego, baniastego naczynia (tabl. 3:3 –jedn. 43). Sądząc po wielkości i proporcjach jest to mniejsza wersja analogicznego naczynia opisanego wyżej.

W nawarstwieniach zarówno fazy IIIA, jak i IIIB, znaleziono dużą liczbę brzuściów ornamentowanych żlobieniami (tabl. 2:1-8; 3:1-5). Jest to ornament regularnych, głębokich, równych żlobień. Częściej jest to ryty ornament wykonany ostrym rylcem, a powierzchnie naczynia były zagładzane po wykonaniu ornamentu. Generalnie można zaobserwować zasadę rycia węższych żlobień góra pod wylewem i szerszych dołem. W nawarstwieniach Fazy IIIC zachowane fragmenty charakteryzują się płytymi żlobieniami w dużych odstępach wykonane płaskim rylcem lub przegiębieniem przedzielone wałeczkami (tabl. 4:1-4).

Spośród zachowanych dolnych części naczyń, dwie mają dna lekko wklesłe z regularnym, niskim wałkiem dookolnym o szerokości 0,3-0,5 cm i podsypką z drobnych ziaren na całej zachowanej powierzchni (tabl. 2:13; 3:11); jedna dolna część naczynia ma dno płaskie z zatartym wałkiem i podsypką grubych ziaren (tabl. 4:5).

Niewielka liczba fragmentów ozdobionych ma jednolity charakter. Są to żlobki poziome, regularne, starannie wykonane, przeważnie głębokie, wykonane rylcem wąskim lub szerokim (0,2-0,3 cm); rzadziej

występują żlobki nierównej szerokości, niekiedy nieciągłe, zanikające, o przebiegu nieregularnym lub drobne, cienkie rysy (tabl. 2:7, 11; 3:4; 4:1, 3-4). Ubogi zestaw form i fragmentarność zachowania ceramiki wczesnośredniowiecznej nie sprzyja precyzyjności w datowaniu. Analizowane fragmenty naczyń mają szorstkie powierzchnie barwy brązowej, zagładzane, z równymi, niskimi brzegami żlobków. W przełamie – przeważnie jednobarwnym - widoczna jest domieszka drobnych, białych ziaren oraz miki. Biorąc pod uwagę jakość wykonania den oraz wyżej opisanego dzbana są to naczynia wykonane warsztatowo, i jak się wydaje można je datować na koniec XIII w.

Zabytki wydzielone

W warstwie 6, związanej z ceramiką z wczesnej epoki żelaza, powstałą w Fazie IIIA, odsłonięto fragment przedmiotu wykonanego z okrągłego drutu z brązu, o średnicy 0,1 cm, ułożonego spiralnie w postaci okrągłej tarczki o średnicy całkowitej 2,3 cm, składającej się z ośmiu zwojów (ryc. 32). Brak zakończenia spirali uniemożliwia pewne określenie funkcji przedmiotu. Tarczki spiralne bywają częścią różnych przedmiotów. Mogły to być naramienniki lub zawieszki⁸. Wielkość i delikatny charakter spiralnej tarczki z Raciszewa, st. 9 skłania do przekonania, że jest to część szpili. Szpile ze spiralnymi główkami znane są z wielu stanowisk osadniczych wczesnej epoki żelaza, np. z Burkatu, gm. Działdowo, pow. działdowski, Kierwin, gm. Kiwity, pow. lidzbarski, Wielowi, gm. Zalewo, pow. iławski, z międzyrzecza Wisły, Drwęcy i Osy⁹. Często także pochodzą ze znalezisk skarbów. Szpile z tarczką spiralną, genetycznie wiązane z kulturą „łużycką”, należą do typu najbardziej rozpowszechniono-

⁸ Chudziakowa 1974, tabl. 20:7; 34:3.

⁹ Ł. Okulicz 1970: tabl. 23:2, 10; J. Okulicz 1973: ryc. 128, 130; Chudziakowa 1974: tabl. 15:1, 12; 31:1; 34:1 ,5.

Ryc. 32. Raciszewo, st. 9. Główka szpili z wczesnej epoki żelaza (fot. J. Wawrzeniuk, oprac. graficzne K. Rabiega)

nych ozdób zarówno na obszarze wiązanym z kulturą pomorską, jak i na obszarze Mazur, grupy zarówno zachodniomazurskiej, jak i grupy sambijskiej. Trudno jednak ustalić ich dokładną prowieniencję. Znane są z obszaru Wielkopolski, Pomorza, Śląska i Kujaw¹⁰. Występują w materiałach zabytkowych stanowisk od schyłkowych okresów epoki brązu. Chronologię tarczeek spiralnych z drutu o przekroju okrągłym można wiązać z okresem halsztackim D, choć formy te na trudnym do przebycia, odizolowanym, zaledzionym obszarze Mazur mogą być także związane z okresem wczesnolateńskim¹¹.

SZCZĄTKI BOTANICZNE

M. LITYŃSKA-ZAJĄC

I M. MOSKAL-DEL HOYO

Analizie paleobotanicznej poddano 22 próbki ziemi z grodziska w Raciszewie, st. 9, z czego pięć z pobranych prób nie zawierało materiału roślinnego. Pozyskano po dwie próbki z jedenastu wytypowanych jednostek stratygraficznych należących do nawarstwień z wczesnej epoki żelaza i średniowiecza.

Z fazy I (wczesna epoka żelaza) próbki gleby pobrano z sześciu jednostek, które zalegały na majdanie oraz

na wałach grodziska. Jednostki, które znajdowały się na obszarze majdanu (W4) to lekko zgliniony piasek 52, będący wypełniskiem jamy gospodarczej, a także ilasto-piaszczysta warstwa użytkowa z wträtnami węgli drzewnych 58. Kolejne próby pochodząły z warstwy zglinionego piasku z rdzawymi wträtnami 31, która zalegała w zagłębiu przy wewnętrznym wale grodziska (W3). Ponadto próbki sedymentu pobrano z warstw nasypu wału zewnętrznego (W2): zglinionego piasku z drobinami węgli 28=35, gliniasto-piaszczystej warstwy 27 oraz piaszczystej warstwy 22.

Z fazy II (opuszczenie grodziska z wczesnej epoki żelaza) próbki pobrano z bielicowej warstwy zbitego piasku z wträtnami węgli drzewnych 11=17=19, znajdującej się na wale zewnętrznym (W2).

Z fazy III (średniowiecze) pobrano i poddano analizie próbki gleby z warstw zalegających na majdaniu. Fazę IIIA reprezentowała warstwa tłustawego piasku z węglami drzewnymi 59, stanowiąca wypełnisko dołka posłupowego. Z fazy IIIB była to erozyjna warstwa zglinionego piasku 43. Natomiast nawarstwienia fazy IIIC stanowiły jednostki: gliniasto-piaszczysta warstwa użytkowa 53 oraz piaszczysta warstwa z wträtnami węgla 45, będąca pozostałością konstrukcji drewnianej.

Wyniki badań paleobotanicznych (tab. 4) ujawniły, że wśród oznaczonych roślin, największy udział we wczesnej epoce żelaza stanowiły zboża (45 %), na co wskazują szczątki w postaci ziaren

¹⁰ Kostrzewski 1955: 152, 1958: 189, 1966.

¹¹ Ł. Okulicz 1970: 52; J. Okulicz 1973: 286.

Tabela 4. Lista roślin oznaczonych na podstawie spalonych szczątków z grodziska w Raciszewie, st. 9 (oprac. M. Lityńska-Zając i M. Moskal-del Hoyo)

Nazwa taksonu	Typ szcątka	Ilość (wczesna epoka żelaza)	Ilość (wczesne średniowiecze)
<i>Panicum miliaceum</i>	ziarniak	4	-
<i>Triticum aestivum</i>	ziarniak	26	-
<i>Cerealia</i> indet.	ziarniak	204	2
<i>Cerealia</i> indet.	zarodek	-	26
<i>Cerealia</i> indet. vel <i>Poaceae</i> indet.	żdżbla	-	1
<i>Chenopodium album</i>	nasiono	19	28
<i>Falllopia convolvulus</i>	owoc	-	1
<i>Plantago lanceolata</i>	nasiono	1	-
<i>Polygonum aviculare</i>	owoc	1	-
<i>Polygonum lapathifolium</i>	owoc	3	-
<i>Polygonum mite</i>	owoc	1	2
<i>Polygonum persicaria</i>	owoc	-	1
<i>Rumex crispus</i>	owoc	2	-
<i>Polygonum</i> sp.	owoc	1	-
<i>Rumex</i> sp.	owoc	2	-
<i>Viola</i> sp.	owoc	2	-
<i>Caryophyllaceae</i> indet.	nasiono	1	-
<i>Poaceae</i> indet.	ziarniak	1	-
<i>Carpinus betulus</i>	drewno	9	5
<i>Carpinus betulus</i>	owoc	1	-
<i>Corylus avellana</i>	drewno	40	18
<i>Fraxinus excelsior</i>	drewno	4	5
<i>Pinus sylvestris</i>	drewno	1	-

Tabela 4. Ciąg dalszy

Nazwa taksonu	Typ szczątku	Ilość (wczesna epoka żelaza)	Ilość (wczesne średniowiecze)
<i>Vaccinium vitis-idaea</i>	drewno	-	1
<i>Acer</i> sp.	drewno	2	2
<i>Alnus</i> sp.	drewno	11	8
<i>Betula</i> sp.	drewno	7	21
<i>Populus</i>	drewno	-	1
<i>Populus</i> sp. vel <i>Salix</i> sp.	drewno	10	5
<i>Quercus</i> sp.	drewno	57	32
<i>Rubus</i> sp.	nasiono	1	-
<i>Salix</i> sp.	drewno	1	-
<i>Tilia</i> sp.	drewno	12	1
<i>Tilia</i> sp.	łyko	2	-
<i>Ulmus</i> sp.	drewno	2	-
<i>Betulaceae</i>	drewno	1	1
<i>Maloideae</i> indet.	drewno	11	1
liściaste	drewno	14	7
nieoznaczony	nieokreślony	183	-
nieoznaczony	drewno	11	3
Suma		648	172
<i>Cenococcum geophilinum</i>	sklerocja	308	19

niaków. Z drzew największy procent stanowiły szczątki drewna dębu (12,5 %) i leszczyny pospolitej (8,8 %). Mniejszy procent stanowiły ziarniąki pszenicy zwyczajnej (5,8 %), nasiona komosy białej (4,2 %), drewno i łyko lipy (3 %), drewno olszy (2,4 %), jabłoniowych (2,4 %), topoli/wierzby (2,2 %), grabu pospolitego (2,2 %), brzozy (1,5 %) i pozostałych liściastych (3 %). Znikomą rolę odgrywało proso zwyczajne (0,9 %), jesion wyniosły (0,9 %), rdest (łącznie 1,7 %), szczaw (łącznie 0,9 %), fiołek (0,4 %), klon (0,4 %), wiąz (0,4 %), babka lancetowata (0,2 %), goździkowate (0,2 %), trawy (0,2 %), sosna zwyczajna (0,2 %), jeżyna (0,2 %), wierzba (0,2 %) oraz brzozowate (0,2 %).

W okresie wcześniego średniowiecza różnorodność występujących roślin w warstwach użytkowych jest dużo mniejsza. Warto zauważyć, że z tego okresu pozyskano także mniejszą ilość poszczególnych taksonów niż z nawarstwień wcześniej epoki żelaza. We wcześnieym średniowieczu, podobnie jak we wcześniejszych fazach dużą rolę na grodzisku odgrywało drewno dębu (18,9 %). Dość sporą część wśród roślin oznaczonych stanowiły także nasiona komosy białej (16,6 %) i zboża (łącznie 17,2 %). W mniejszym procentie występowało drewno brzozy (12,4 %) i leszczyny pospolitej (10,6 %), a także olszy (4,7 %), grabu pospolitego (3 %), jesionu wyniosłego (3 %), topoli/wierzby (3 %) i pozostałych drzew liściastych (4 %). Najmniejszą część wśród oznaczonych roślin stanowiło drewno klonu (1,2 %), owoce rdestu i rdestówka powojowatej (łącznie 2,4 %), a w śladowych ilościach także drewno borówki brusznicy (0,6 %), topoli (0,6 %), lipy (0,6 %), brzozowatych (0,6 %) i jabłoniowych (0,6 %).

CHRONOLOGIA STANOWISKA

KAMIL RABIEGA I JOANNA WAWRZENIUK

Na podstawie analizy materiału ceramicznego wydzielono dwie główne horyzonty chronologiczne. Pierwszy należy wiązać z I i II fazą funkcjonowania grodziska i stanowi okres wcześniej epoki żelaza. Z tego okresu pochodzi większość pozyskanego materiału ceramicznego, jak również główka szpili z brązu. Powstał wówczas zewnętrzny i wewnętrzny wał, ukształtowano i użytkowano fosę oraz majdan, który ograniczony był zagębiением przywałowym.

Osadnictwo z wcześniej epoki żelaza zostało potwierdzone datowaniem metodą termoluminescencyjną ceramiki zalegającej w warstwie poziomu użytkowego na obszarze majdanu (warstwa 58). Przebadana próbka została wydatowana na przedział 130 r. p.n.e. – 150 r. n.e.¹²

Drugim horyzontem jest okres wcześniego średniowiecza, związany z użytkowaniem grodu w fazie III, kiedy wykorzystano dotychczasowe umocnienia obronne, ewentualnie nadrysując wał zewnętrzny, a także użytkowano majdan.

DZIEJE GRODZISKA W RACISZEWIE, ST. 9

Badania archeologiczne w Raciszewie pozwoliły odsłonić nawarstwienia osadnicze nierośpoznanego dotąd grodziska, które dzięki swojej wyjątkowej formie

¹² Kobyliński 2016: 107.

wyróżnia się na tle innych obiektów o podobnej chronologii z terenu Prus Wschodnich. Prace dostarczyły informacji zarówno o jego chronologii jak i funkcji.

Całe założenie zostało wzniesione już we wczesnej epoce żelaza (w okresie lateńskim?). Ulokowane zostało na wzniesieniu charakteryzującym się naturalnymi walorami obronnymi. Przy niewielkim nakładzie pracy zbudowano gród osłonięty wałem oraz fosą od strony wschodniej i południowej, a także podgrodzie, które również zostało ograniczone od strony południowej potężnym wałem. Dodatkowe zabezpieczenie w postaci fosy powstało przez wykorzystanie naturalnego rozcięcia erozyjnego. Gród w pierwszej fazie był intensywnie użytkowany, o czym świadczą obiekty, nawarstwienia i materiał ceramiczny odkryty we wszystkich wytyczonych wykopach. Nasyp wału zewnętrznego w tej fazie użytkowania sięga 1,6 m, a pierwotna wysokość wału wewnętrznego wynosiła 1,25 m.

Po opuszczeniu grodziska teren zaczęto ponownie użytkować we wczesnym średniowieczu, kiedy nadsy-

pano wały i zorganizowano na nowo obszar majdanu. Wysokość wału zewnętrznego sięgała wówczas 2,2 m, natomiast wału wewnętrznego 1,6 m. Materiał zabytkowy z tej fazy użytkowania odnaleziono jedynie w części centralnej, na majdanie grodziska, co może świadczyć o refugialnym charakterze założenia w tym okresie. Późniejsze średniowieczne ślady osadnicze pojawiają się jedynie na majdanie, gdzie wzniesiono pewnego rodzaju konstrukcję drewnianą, przy której podczas badań odsłonięto warstwy spalenizny i bruk kamienny. Wówczas obiekt także musiał pełnić rolę jedynie refugialną.

Grodzisko zostało opuszczone w średniowieczu, prawdopodobnie w XIII w. Wkrótce później miejscowości Raciszewo pojawia się po raz pierwszy w źródłach pisanych. W dokumencie z 1323 roku pod pierwotną nazwą *Rychental* miejscowość wymieniona jest jako wieś czynszowa licząca 30 włók¹³.

---

¹³ Leyding 1973: 92-93.

